

יש חלופות מציאותיות

ג'ין שרפ

מכון אלברט איינשטיין

תרגום לשפה העברית:

שטייל
Shatil شتيل

הצהרת השליחות של מכון אלברט איינשטיין

שליחות מכון אלברט איינשטיין היא לקדם את המחקר העולמי והשימוש האסטרטגי בפעילות בלתי-אלימה במצבי עימות.

המכון מחוייב ל:

- הגנה על חירויות דמוקרטיות ומוסדות דמוקרטיים;
- התנגדות לדיכוי, דיקטטורות ורצח עם; ו-
- הפחתת ההסתמכות על אלימות כמכשיר של מדיניות.

שליחות זו יוצאת אל הפועל בשלושה אופנים:

- באמצעות עידוד מחקרי מדיניות המתמקדים בשיטות לפעולה בלתי אלימה, והשימוש שלהם בעבר במצבי עימות מגוונים;
- שיתוף הציבור בתוצאות מחקרים אלו באמצעות פרסומים, כנסים ואמצעי התקשורת; ו-
- מתן ייעוץ לקבוצות הנמצאות בעימות בכל הקשור לפוטנציאל האסטרטגי של פעילות בלתי אלימה.

מכון אלברט איינשטיין
PO BOX 455
East Boston, MA 02128, USA

יש חלופות מציאותיות

כל החומרים המופיעים בפרסום זה הם ללא זכויות יוצרים וניתן לשכפלם בלא רשותו של ג'ין שרפ. אנו נעריך אזכור של המקור.

נדפס בארה"ב
מהדורה ראשונה אפריל 2003
מהדורה שניה דצמבר 2003
נדפס על נייר ממוחזר

The Albert Einstein Institution
PO BOX 455
East Boston, MA 02128, USA
טלפון: USA + 617-247-4882
פקס: USA + 617-247-4035
דוא"ל: einstein@igc.org
אתר אינטרנט: www.aeinstein.org

ISBN 1-880813-12-2

תוכן העניינים

5.....	פרק ראשון.....
5.....	פיתוח חלופות מציאותיות למלחמה ואמצעים אלימים אחרים.....
5.....	הצורך באמצעים לערוך עימותים.....
6.....	קיימת טכניקה נוספת של מאבק.....
7.....	מקרים של מאבק בלתי אליים.....
9.....	מאפיינים ושיטות של מאבק בלתי אליים.....
10.....	תפיסות מוטעות.....
10.....	דרישות להצלחה.....
10.....	דיכוי וג'ו ג'יטסו פוליטי.....
11.....	חתירה תחת כוחו של היריב.....
12.....	ארבעה דרכים להצלחה.....
13.....	השימוש בטכניקה מעודנת.....
13.....	צמצום ההסתמכות על מלחמה ואמצעים אלימים אחרים.....
15.....	פרק שני.....
15.....	החשיבות של תכנון אסטרטגי במסגרת מאבק בלתי אליים.....
15.....	החשיבות של אסטרטגיה.....
16.....	ניסוח אסטרטגיות חכמות.....
17.....	רמות של תכנון ופעולה.....
18.....	כמה מרכיבי מפתח של אסטרטגיה בלתי אלימה.....
20.....	פרק שלישי.....
20.....	שלבים בתכנון אסטרטגי של מאבקים בלתי אלימים נגד משטרים דכאניים.....
20.....	מרכיבים של תכנון אסטרטגי.....
23.....	נספח אחד.....
23.....	מילון מונחים חשובים במאבק בלתי אליים.....
28.....	נספח שני.....
28.....	198 שיטות של פעילות בלתי אלימה.....
28.....	שיטות המחאה והשכנוע נטולי האלימות.....

פרק ראשון

פיתוח חלופות מציאותיות למלחמה ואמצעים אלימים אחרים

רבים מכירים בכך שהאלימות בחברה ובפוליטיקה, בין אם בצורה של מלחמה, טרור, רודנות, דיכוי, הפיכה או רצח עם, היא בעיה חמורה.

כל ההצעות לפתור את בעיית האלימות או ביטויים מסוימים שלה, עלו בתוהו. סביר להניח שהבעיה נשארה בלתי פתורה מפני שהצעות אלו הסתמכו על הבנה בלתי מספקת של אופי הבעיה. בלא הבנה של הבעיה, קשה, אם לא בלתי אפשרי, לפתור אותה.

מטרת חיבור זה היא לחקור תפיסה שונה של אופי בעיית האלימות הנפוצה בחברה ובפוליטיקה ולהציע מה יידרש לשם פתרונה.¹

עלינו לנתח את התנאים במסגרתם ניתן יהיה להפחית באופן דרסטי את ההסתמכות על כוח צבאי ואמצעים אלימים אחרים למאבק. עלינו לבחון מדוע האלימות מקובלת כל כך כהכרחית למטרות טובות ורעות כאחד, וכיצד ניתן להגיע לשינוי יסודי שירחיק אותנו מתסמונת זו. נקודת המבט בחיבור זה היא פשוטה, אך אפשר שהיא גם הדרך היסודית לפתור את בעיית האלימות בעימותים פוליטיים ובינלאומיים.

חשוב להכיר בכך שהעימותים בחברה ובפוליטיקה הם בלתי נמנעים ובמקרים רבים אף רצויים. ניתן לפתור כמה עימותים בשיטות עדינות, כמו משא ומתן, דו-שיח ופיוס – שיטות הכרוכות בפשרה. שיטות אלו כדאיות כאשר הנושאים השנויים במחלוקת אינם נושאים יסודיים. גם אז, הפתרון לעימות באמצעות משא ומתן מושפע לעיתים קרובות יותר מכוחם היחסי של המתמודדים מאשר מהערכה משותפת ושקולה של הצדק.

עם זאת, בעימותים רבים, המחלוקת נסיבה על נושאים יסודיים, או כאלה שנחשבים ליסודיים בעיני הניצים. אלו הם "עימותים חריפים". עימותים מסוג זה לא נחשבים כמתאימים ליישוב בדרך כלשהי הכרוכה בפשרה.

בעימותים חריפים, לפחות צד אחד סבור שהכרחי וטוב לערוך את העימות נגד יריבים עוינים. האמונה היא שלעיתים קרובות עורכים עימותים חריפים כדי לקדם את החירות, הצד, הדת או התרבות העצמית שלך, או כדי להתנגד ולהביס אלימות עוינת. אפשר שתופעל אלימות עוינת כדי לכפות דיכוי, אי צדק או רודנות. אפשר גם שאלימות עוינת תופעל כדי להתקיף את העקרונות המוסריים או הדתיים של אדם או את כבודו האנושי, או אפילו כדי לאיים על עצם ההשרדות של עמו.

בעימותים חריפים, לפחות צד אחד רואה את הכניעה, הויתור או התבוסה כהרי אסון בכל הקשור לעקרונותיו, אמונותיו, או החברה שלו כולה, ולפעמים לחיים עצמם. במצבים כאלה, אנשים מאמינים שהכרחי לערוך את העימות בעוצמה הרבה ביותר האפשרית.

הצורך באמצעים לערוך עימותים

המלחמה וצורות אחרות של אלימות יושמו מתוך מגוון סיבות, אולם במקרים של עימותים חריפים שימשה האלימות הפוליטית והבינלאומית כאמצעי לערוך את העימות כדי להגן

¹ המונח "אלימות" משמש כאן במשמעות המצומצמת של אלימות פיזית כלפי אנשים כדי לגרום להם פגיעה או מוות, או פעולה התלויה באיום בתוצאות כאלה, לא כמונח של חוות דעת מוסרית או פוליטית.

ולקדם מטרות שנחשבו לטובות ואצילות. האלימות נחשבה לחלופה הכרחית לכניעה פסיבית לרשע גדול יותר.

במרבית המערכות הפוליטיות, המלחמה ואמצעי אלימים אחרים משמשים כ"סנקציה האולטימטיבית". כלומר, האמונה היא שצורות של אלימות הן המפלט האחרון, הפעילות החזקה ביותר שניתן להפעיל, האמצעי הסופי להפעלת לחץ, ענישה או כוח כאשר על פי ההנחה כבר כשלו כל האמצעים היותר עדינים, או שהם עתידים להיכשל. כך, על פי האמונה, משמשת האלימות כדי לקדם ולהגן על כל מה שנחשב כטוב וראוי.

אם לא מבינים תפקיד זה של האלימות, אין כל אפשרות לצמצם באופן משמעותי את ההסתמכות על מלחמה ואלימות אחרת בעימותים חריפים.

בעימותים סביב נושאי יסוד יהיה זה נאיבי לחשוב ולפעול כאילו ההצעה של משא ומתן או דו-שיח היא תגובה מספקת. אין סיכוי רב שיריבים עוינים ינטשו את היעדים שלהם או את האמצעים שלהם ללא מאבק. אין זה סביר לחתור למצב בו כולם יוצאים מנצחים. לדיקטטורים ברוטלים ומחוללי רצח עם לא מגיע לנצח.

משך עשרות בשנים צברנו עדויות לכך שאלימות במסגרת עימותים אינה נעלמת בעקבות מחאה נגד אלימות כזאת. בעימותים חריפים, מרבית האנשים לא ידחו על הסף את השימוש במלחמה וצורות אחרות של אלימות מפני שהם מאמינים, או מספרים להם, שאלימות כזאת מפירה עקרונות מוסריים או דתיים. הצמדות לצפיות סותרות אינה מציאותית.

כבר חלפו כמעט ארבעים שנה מאז שהפסיכיאטר ג'רום ד. פרנק הזכיר לנו שלגבי מרבית בני האדם, השלום אינו הערך העליון.²

אנשים, קבוצות וממשלות לא יוקיעו את האלימות כאשר הם סבורים שמהלך כזה יהפוך אותם לחסרי אונים בעימות בו מותקפות אמונות היסוד שלהם ואופי החברה שלהם, או שנדמה להם שכך הוא.

כדי שלא יעשה שימוש במלחמה ואלימות אחרת כאמצעי הפעולה האחרון לקידום או הגנה על עקרונות, אידיאלים, חברה או קיום, בעימותים חריפים, יש צורך באמצעים חליפיים לערוך את העימות בעוצמה ומתוך סיכויים להשיג הצלחה שיהיו שווים לאפשרות האלימה או טובים ממנה.

בהכרח, חייבת חלופה תפקודית כזאת להתמודד בצורה משביעה רצון עם "המקרים הקשים" שבגינם האמינו בעבר שהאלימות היא הכרחית. "מקרים קשים" אלה, כוללים מאבקים נגד דיקטטורות, פלישות וכיבושים של שלטון זר, הפיכות פנימיות, דיכוי, ניסיונות לרצח עם, וגירושים והריגות המוניות.

רמז חשוב מאוד שחלופה כזאת אפשרית טמון בעובדה שאפילו כוחן של דיקטטורות תלוי במקורות הכוח בחברה, ואלו בתורם תלויים בשיתוף הפעולה של הרבה מאוד מוסדות ובני אדם – שיתוף פעולה שיכול להימשך או להפסיק, כפי שנראה בהמשך ביתר פירוט.

קיימת טכניקה נוספת של מאבק

חלופה כזאת לעימות אליים היא אופציה מציאותית. לעיתים קרובות שוכחים שמלחמה וצורות אחרות של אלימות לא תמיד היו כרוכים בערכותם של עימותים חריפים. בהרבה מאוד מצבים, משך מאות בשנים ומעבר לגבולות התרבותיים, הופעלה לפעמים שיטה אחרת של

² Jerome D. Frank, "Psychological Problems in the Elimination of War" in *Preventing World War III: Some Proposals*. New York: Simon and Schuster, 1962.

מאבק. שיטה זו לא הסתמכה על הפניית הלחי השניה, אלא על היכולת להתעקש ולהתנגד בעוצמה ליריבים רבי עוצמה.

משך כל ההיסטוריה האנושית, במגוון רחב של עימותים, קרה שצד אחר לחם – לא באמצעות אלימות – אלא באמצעות שיטות פסיכולוגיות, חברתיות, כלכליות ופוליטיות, או שילוב של כולן. סוג זה של עימות לא נערך רק כאשר הנושאים היו מוגבלים יחסים והיריבים הוגנים יחסית. פעמים רבות שימשה צורת מאבק חליפית זו גם במאבקים בהם עמדו בעיות יסוד על כף המאזניים ויריבים חסרי רחמים היו מוכנים ומסוגלים להפעיל דיכוי קיצוני. דיכוי זה כלל הוצאות להורג, כאות, מעצרים, כליאה וטבח המוני. למרות דיכוי כזה, כאשר התמידו המתנגדים להלחם אך ורק באמצעות כלי הנשק נטולי האלימות שבחרו להם, היו פעמים שניצחו.

שיטה זו נקראת פעולה ללא אלימות או מאבק נטול אלימות. זו היא ה"סנקציה האולטימטיבית האחרת". בעימותים חריפים, יכולה שיטה זו לשמש באופן פוטנציאלי כחלופה למלחמה וצורת אחרת של אלימות.

מקרים של מאבק בלתי אלי

מאבק בלתי אלי התרחש בתרבויות שונות מאוד, בתקופות היסטוריות שונות ובתנאים פוליטיים שונים. הוא התרחש ב"מערב" וב"מזרח". פעילות נטולת אלימות התרחשה במדינות מתועשות ובלתי מתועשות כאחד. היא הופעלה במסגרת דמוקרטיה חוקתית ונגד אימפריות, כיבושים זרים ומערכות רודניות. מאבקים בלתי אלימים נערכו בגין אינספור סיבות ומטעם של אינספור קבוצות, ואפילו למען מטרות שאנשים רבים דוחים. מאבקים בלתי אלימים שימשו גם כדי למנוע, ואף כדי לקדם שינוי. לעיתים היה השימוש במאבק כזה מעורב במידה מוגבלת של אלימות.

הבעיות שעל הפרק היו מגוונות. הם כללו נושאים חברתיים, כלכליים, גזעיים, דתיים, לאומיים, הומניטריים ופוליטיים, וכיסו את כל הטווח בין השולי ליסודי.

למרות שהיסטוריונים הזניחו בדרך כלל סוג זה של מאבק, ברור שמדובר בתופעה עתיקה ביותר. אין ספק שמרבית ההיסטוריה של שיטה זו אבדה, ומרבית מה שנשאר זכה בדרך כלל להתעלמות.

מקרים רבים של שימוש בפעולה נטולת אלימות לא היו קשורים כמעט לממשלות אם בכלל. המקרים כללו עימותים בין עובדים להנהלה ומאמצים לכפות או להתנגד ללחצים לקונפורמיות חברתית. פעילות בלתי אלימה שימשה גם בעימותים גזעיים ודתיים ובמקרים רבים אחרים, כגון מחלוקות בין סטודנטים לבין הנהלות אוניברסיטה. נפוצים גם עימותים חשובים בין אוכלוסייה אזרחית לבין ממשלות כאשר צד אחד נקט בפעילות בלתי אלימה. חלק גדול מהדוגמאות שלהלן הן מסוג זה.

החל משלהי המאה השמונה עשרה ועד למאה העשרים, הייתה השיטה של פעולה בלתי אלימה נהוגה במגוון רחב של עימותים: מרידות קולוניאליות, עימותים פוליטיים וכלכליים בינלאומיים, עימותים דתיים והתנגדות לעבדות. שיטה זו כוונה להבטיח את זכויותיהם של עובדים להתארגן, זכויות לנשים, זכות בחירה לכל אדם, וזכות בחירה לנשים. סוג זה של מאבק הופעל כדי להשיג עצמאות לאומית, לחולל רווחים כלכליים, להתנגד לרצח עם, לחתור תחת דיקטטורות, לזכות בזכויות אזרחיות, לשים קץ להפרדה גזעית ולהתנגד לכיבוש זר ולהפיכות חצר.

מקרים של השימוש בשיטה זו בתחילת המאה העשרים כוללים מרכיבים מרכזיים של מהפכת 1905 ברוסיה. במדינות שונות, איגודי העובדים המתפתחים עשו שימוש רחב בשביתות ובחרמים כלכליים. החרמים הסיניים על מוצרים יפנים התבצעו בשנים 1908,

1915 ו-1919. הגרמנים השתמשו בפעילות בלתי אלימה נגד ההפיכה של קאפ בשנת 1920 ונגד הכיבוש הצרפתי והבלגי של חבל הרהור ב-1923. בשנות ה-20 וה-30 השתמשו לאומניים הודים בפעילות בלתי אלימה במהלך מאבקם נגד השלטון הבריטי, תחת הנהגתו של מוהנדס ק. גנדי.

בין השנים 1940 ל-1945, אנשים במדינות אירופיות שונות, במיוחד בנורבגיה, דנמרק והולנד, נקטו מאבק בלתי אלימים כדי להתנגד לכיבוש ולשלטון הנאצי. פעילות בלתי אלימה שימשה כדי להציל יהודים מהשואה בברלין, בולגריה, דנמרק ומקומות אחרים. הדיקטטורים הצבאיים של אל סלבדור וגואטמלה סולקו ממקומם בעקבות מאבקים קצרים ונטולי אלימות באביב 1944. המאבקים נטולי האלימות של התנועה לזכויות אזרח באמריקה נגד הפרדה גזעית, במיוחד בשנות ה-50 וה-60, שינו חוקים ומדיניות מושרשת בדרום ארה"ב. באפריל 1961, הביא חוסר שיתוף הפעולה של חיילים צרפתיים סדירים בקולוניה הצרפתית של אלג'יריה, בשילוב עם הפגנות עממיות בצרפת והתנגדות של ממשלת דברה-דה גול, להפלת ההפיכה באלג'יריה לפני שניתן היה להשיק הפיכה דומה בפריז.

בשנים 1968 ו-1969, בעקבות פלישת ברית ורשה, הצליחו הצ'כים והסלובקים להתנגד לשליטה סובייטית מלאה משך שמונה חודשים באמצעות מאבק בלתי אלימים מאולתר וסירוב לשותף פעולה. בין השנים 1953 ל-1990, במדינות מזרח אירופה שהיו תחת שלטון קומוניסטי, במיוחד במזרח גרמניה, פולניה, הונגריה והמדינות הבלטיות, עדו מתנגדים השלטון שימוש חוזר במאבקים נטולי אלימות כדי להשיג מידה גוברת של חופש. מאבק הסולידריות המתוחכם בפולין החל בשנת 1980 עם שביתות כדי לתמוך בבקשה לאיגוד פועלים חופשי וחוקי, והסתיים בשנת 1989 בסיום המשטר הקומוניסטי בפולניה. מאבקים בלתי אלימים גם הביאו לקיצן את הדיקטטורות הקומוניסטיות בצ'כיה בשנת 1989 ובמזרח גרמניה, אסטוניה, לטביה וליטא בשנת 1991.

ניסיון ההפיכה של "הקיצוניים" במוסקבה 1991 הובס באמצעות אי-שיתוף פעולה ומרי. מחאות בלתי אלימות והתנגדות המונית היו חשובות מאוד בחתירה תחת מדיניות האפרטהייד והשליטה האירופית בדרום אפריקה, במיוחד בין השנים 1950 ל-1990.

הדיקטטורה של מרקוס בפיליפינים הושמד באמצעות התקוממות בלתי אלימה בשנת 1986. ביולי ואוגוסט 1988, מחו דמוקרטים בורמזים נגד הדיקטטורה הצבאית באמצעות מצעדים ומרי, הפילו שלוש ממשלות ולבסוף נכנע מאבק זה להפיכה צבאית חדשה וטבח המוני. בשנת 1989 קיימו סטודנטים סינים ואחרים ביותר משלוש מאות ערים (כולל כנר טיינאמן בבייג'ינג) מחאות סימבוליות נגד השחיתות הממשלתית והדיכוי, אולם המחאות הסתיימו לבסוף בעקבות הריגה המונית בידי הצבא.

בין השנים 1990 ל-1999, ניהלה האוכלוסייה האלבנית בקוסובו מסע של אי-שיתוף פעולה נגד השלטון הסרבי המדכא. כאשר הממשלה ששלטה בקוסובו בפועל חסרה אסטרטגיה נטולת אלימות להשגת עצמאות בפועל, נערכה פעילות אלימה ביוזמת צבא שחרור קוסובו שהיה מורכב מלוחמי גרילה. בעקבות פעילות אלימה זו החל הדיכוי הסרבי הקיצוני ורצח ההמונים במסגרת מה שכונה "טיהור אתני" שהביאו להתערבות ברית נאט"ו ולהפצצת המקום.

החל מנובמבר 1996, ערכו הסרבים מצעדים יומיים ומחאות בבלגרד וערים אחרות נגד השלטון האוטוקרטי של הנשיא מילוסוביץ', והצליחו להשיג תיקון של תרמית הבחירות באמצעי ינואר 1997. עם זאת, באותו זמן, לא הייתה לדמוקרטים הסרבים אסטרטגיה להמשיך למאבק והם לא הצליחו לנהל מסע להורדת השלטון הדיקטטורי של מילוסוביץ'. תנועת אופטור (התנגדות) ודמוקרטים אחרים התקוממו שוב נגד מילוסוביץ' בתחילת אוקטובר 2000, במסגרת מאבק בלתי אלימים שתוכנן היטב, והדיקטטורה קרסה.

בתחילת 2001, סולק הנשיא אסטרדה, שהואשם בשחיתות, בידי הפיליפינים במסגרת מסע "כוח לעם שתיים".

כדי להבין עימותים אלו ותוצאותיהם טוב יותר, חשוב להבין את אופייה של טכניקה זו.

מאפיינים ושיטות של מאבק בלתי אליים

בסוג זה של מאבק, במקום להשתמש באלימות, נקטו אנשים שלוש שיטות כלליות של התנהגות. ראשית, הם עסקו במחאות סימבוליות, כגון מצעדים, משמרים, חלוקת עלונים או לבישת צבעים מסוימים כדי להעביר את תמיכתם בעד או התנגדות נגד עניין כלשהו. שנית, המתנגדים סירבו להמשיך את שיתוף הפעולה הקיים או להתחיל בשיתוף פעולה חדש, עם היריבים או עם שיטות מסוימות. הם דגלו באי-שיתוף פעולה שקיבל צורות חברתיות, כלכליות ופוליטיות.

כך למשל, המתנגדים הטילו חרם חברתי על יריביהם או סירבו להשתתף בטקסים או חגיגות או להשתתף בפגישות או ללמוד בבתי ספר שהאמינו שתמכו ביריביהם.

המתנגדים הפסיקו לעיתים את שיתוף הפעולה הכלכלי בכך שסירבו לספק או להעביר סחורות ושירותים או בכך שסירבו לרכוש או למכור חומרים או מוצרים. לעיתים בולמת ממשלה ביזמתה את היחסים הכלכליים עם מדינה יריבה.

שביתות עובדים קיבלו צורות שונות, כגון הפסקת עבודה קצרה וסמלית, שביתה במפעל בודד, שביתה כללית מקיפה או השבתה כלכלית של עיר או מדינה.

חוסר שיתוף פעולה פוליטי כלל הטלת חרם על בחירות שבוצעו ברמאות, דחיית הלגיטימיות של השלטון, חוסר ציות ללא פיקוח ישיר, חוסר שיתוף פעולה מצד עובדים ממשלתיים והפרה אזרחית של חוקים "בלתי מוסריים".

שלישית, יושמו צורות שונות של שיבוש פעיל והפרה של הפעולה השגרתית של המערכת, בממדים פסיכולוגיים, חברתיים, כלכליים, פיזיים, ופוליטיים. השיטות הרבות של שיבוש בלתי אליים כללו: השתלטות על משרדים, שביתות שבת ברחובות, שביתות רעב, הקמה של מוסדות כלכליים חדשים, פלישות בלתי אלימות, העמסת יתר על מתקנים מנהליים, העצרות מכוונות וממשלה מקבילה.

ניתן לזהות את שיטות הפעולה הבלתי אלימות ולסווגן בהתאם לסוג הפעולה שיושמה, לא על פי המניעים או האמונות של האנשים המיישמים את הפעולה. באופן חשוב ביותר, שיטה זו יושמה בידי אנשים בעלי אמונות שונות ומגוונות וברור בעליל שאין היא מחייבת אמונה מוסרית או דתית באי-נקיטת אלימות, השייכת לתופעה שונה מאוד. לעיתים קרובות יותר, המשתתפים ומנהיגיהם (כאשר ניתן היה לזהותם) נמנעו מאלימות מפני שהובן שהיא מיותרת ובלתי-פרודוקטיבית כאחד. 198 השיטות המסווגות לפעילות בלתי אלימה, רשומות בנספח שתיים, ומוצגות במלואן לצד דוגמאות היסטוריות בספרו של ג'ין שרפ, "הפוליטיקה של פעילות נטולת אלימות, חלק שתיים, שיטות לפעולה בלתי אלימה. (ראה נספח שלוש: לקריאה נוספת).

תפיסות מוטעות

סדרה נפוצה של תפיסות מוטעות ושגיאות פגעה בהבנתו של המאבק הבלתי אליים. להלן מובאים כמה תיקונים:

- יש אמונה נפוצה שהאלימות תמיד פועלת מהר, ושמהאבק בלתי אליים תמיד אורך זמן רב. שתי אמונות אלו כוזבות.
- לעיתים קרובות נחשב המאבק הבלתי אליים לחלש, אך למעשה הוא יכול להיות בעל עוצמה רבה מאוד. הוא יכול לשתק ואפילו לפורר משטר דכאני.
- מהאבק בלתי אליים אינו מחייב מנהיג כריזמטי.
- מהאבק בלתי אליים הוא תופעה החוצה את כל התרבויות.
- מהאבק בלתי אליים אינו מחייב אמונות דתיות כלשהן (ובודאי שאינו מחייב אמונות דתיות ספציפיות כלשהן), למרות שלעיתים עסקו בו מתוך מניעים דתיים.
- מהאבק בלתי אליים אינו זהה להתנגדות דתית, מוסרית או עקרונית לשימוש באלימות. מדובר בתופעה שונה מאוד. יש להבהיר הבדל זה ולא להמעיט בחשיבותו.
- למרות שקיימת עדיין אמונה נפוצה ששיטה זו יכולה להצליח רק מול יריבים הומניטריים ודמוקרטיים, היא הועילה לעיתים גם נגד משטרים אלימים ודיקטטורות, כולל משטרים נאצים וקומוניסטים.
- יש אנשים וקבוצות הטעונים שמאבק בלתי אליים מצליח רק באמצעות המסת ליבם של המדכאים. עם זאת, ידוע שמאבק בלתי אליים הצליח לכפות ואפילו להרוס דיקטטורות קיצוניות.

דרישות להצלחה

הבחירה להשתמש בסוג זה של מאבק אינה מבטיחה הצלחה, בדיוק כפי שהשימוש באלימות אינו מבטיח הצלחה. קיימות דרישות להשגתה של הצלחה באמצעות שיטה זו, בדיוק כפי שקיימות דרישות להשגתה של הצלחה באמצעים אלימים. עצם ההימנעות מאלימות ואמירת המילים "בלתי אליים" אינה מניבה כשלעצמה את התוצאות הרצויות. כמה מהמקרים של פעילות בלתי אלימה בעבר לא הצליחו להשיג את יעדיהם. כמה הצליחו להשיג ניצחון מוגבל בלבד. לעיתים היה הניצחון קצר מועד מפני שהאנשים לא ניצלו אותו כדי לבסס ואולי אף למסד את ההישגים שלהם, אף לא התנגדו בצורה יעילה לאיומים חדשים על חירותם. במקרים אחרים, הניצחון במסע התנגדות אחד הביא לויתורים, אך נדרשו מאבקים חדשים כדי להשיג את היעדים המלאים.

עם זאת, במקרים מסוימים, הושגו ניצחונות גדולים שהיו בלתי אפשריים אם הייתה ההתנגדות מלווה באלימות. כדי להבין טוב יותר תוצאות אלו, צריך להבין את אופייה של שיטה זו.

למרות שהדרכים בהם "פועל" המאבק הבלתי אליים שונות מאוד ממקרה למקרה, חשוב לזהות שני תהליכים מיוחדים מכריעים שעשויים להופיע בעימותים בלתי אלימים מסוימים, אך לא בכל עימות. אלו הם: (1) יכולת להתנגד ולעיתים להפוך את תוצאות הדיכוי, ו-(2) יכולת לחתור תחת מקורות הכוח של היריבים ולנתקם.

דיכוי וג'ו ג'יטסו פוליטי

באופן טבעי, רגישים הדיקטטורים לפעולות ולרעיונות המאיימים על כוחם לעשות ככל העולה על רוחם. מסיבה זו נוטים שליטים דכאנים לאיים ולהעניש את מי שאינו מצייט, שובת או מסרב לשתף פעולה. עם זאת, הדיכוי ואפילו האלימות הברוטלית לא תמיד מביאים להשבת רמת הכניעה הדרושה ושיתוף הפעולה הדרוש כדי לאפשר למשטר לתפקד.

בנסיבות מסוימות, אם כי לא בכל מקרה, יכול דיכוי חמור להביא לתהליך מיוחד הנקרא "ג'ו ג'יטסו פוליטי".

הקושי של יריבים להתמודד עם פעילות בלתי אלימה נובע בעיקר מהדינמיקה ומהתהליכים המיוחדים הכרוכים בשיטה זו. שיטה זו תוכננה לפעול נגד יריבים המסוגלים ומוכנים להשתמש בסנקציות אלימות. עם זאת, המאבק הפוליטי באמצעות פעילות בלתי אלימה נגד דיכוי אלים יוצר מצב של עימות מיוחד שאינו סימטרי. המתנגדים הבלתי אלימים יכולים להשתמש בחוסר הסימטריה של האמצעים הבלתי אלימים נגד הפעולה האלימה כדי להפעיל על יריביהם פעולה פוליטית המקבילה לאמנות הלחימה היפנית של ג'ו ג'יטסו. הניגוד בין סוגי הפעולה מערער את האיזון הפוליטי של היריבים, וגורם לדיכוי שלהם לחזור כבומרנג נגד עמדתם, באופן המחליש את כוחם. באמצעות שמירה על חוסר אלימות תוך המשכת המאבק, ישפרו המתנגדים את עמדת הכוח שלהם. תהליך זה נקרא ג'ו ג'יטסו פוליטי. ג'ו ג'יטסו פוליטי גורם לניכור הולך וגדל כלפי היריבים מצד כל אחד או כל שלושת הקבוצות האפשריות: חברי הקבוצה היריבה עצמה, חברי האוכלוסיה שהבעיות נוגעות לה, וגורמי צד שלישי שאינם מעורבים ישירות בעימות. ניכור זה יכול להביא לצמיחתה של התנגדות פנימית במחנה היריבים עצמו. הוא יכול גם להגדיל את מספר המתנגדים ואת היקף ההתנגדות. ביכולתו גם לעיתים קרובות להפנות צד שלישי נגד היריבים ולטובת המתנגדים.

חתירה תחת כוחו של היריב

ג'ו ג'יטסו פוליטי אינו פועל בכל המצבים או בכל מקרה של פעילות בלתי אלימה. הדרך המרכזית השניה למאבק בלתי אלים פועלת באמצעות חתירה תחת מקורות הכוח להם זקוק היריב, אפילו במשטרים רודנים. תהליך זה פועל בעיקר במאבקים בהם המטרה היא ללחץ או לכפות על ממשלה לעשות משהו או לא לעשות משהו, או כאשר המטרה היא לפורר את המשטר.

העיקרון הוא פשוט. רודנים זקוקים לסיוע של האנשים תחת שליטתם, ובלי סיוע זה אין הם יכולים להבטיח ולהחזיק במקורות הכוח הפוליטי הדרוש להם. מקורות אלו של כוח פוליטי כוללים:

- **סמכות**, או לגיטימציה;
- **משאבי אנוש**, האנשים והקבוצות המצייתים, המשתפים פעולה או המסייעים לשליטים;
- **כישורים וידע**, דרושים למשטר ומסופקים בידי אנשים וקבוצות המשתפים עימם פעולה;
- **גורמים בלתי מוחשיים**, גורמים פסיכולוגיים ואידיאולוגיים העשויים לגרום לאנשים לציית ולסייע לשליטים;
- **משאבים חומריים**, שליטה או גישה לרכוש, משאבים טבעיים, משאבים כספיים, המערכת הכלכלית ואמצעי תקשורת ותחבורה; ו-
- **סנקציות**, עונשים, איום בעונשים או עונשים בפועל, כדי להבטיח את הכניעה ושיתוף הפעולה הדורשים כדי שהמשטר יוכל להוציא לפועל את המדיניות שלו ולהתקיים.

עם זאת, כל המקורות הללו, תלויים בקבלה של המשטר, בכניעה ובציות של האוכלוסייה, ובשיתוף הפעולה של אנשים ומוסדות רבים בחברה.

לכן, הכוח הפוליטי, תלוי תמיד לשם קיומו ועוצמתו בחידוש מקורותיו באמצעות שיתוף פעולה מצד ריבוי של מוסדות ואנשים – שיתוף פעולה שיכול להימשך או לא. לכן הכוח הפוליטי הוא תמיד שברירי באופן פוטנציאלי ותמיד תלוי בחברה שכלפיה מיישמים אותו.

כניעה הכרחית ושיתוף פעולה הכרחיים אלו אינם מובטחים, וכל מקור של כוח ושררה פגיע למגבלות או הפסדים. ניתן לכוון באופן ישיר את הפעילות הבלתי אלימה כך שתפגע בזמינות של כל אחד ממשאבים אלו. בהתאם למספר גורמים, ניתן באופן פוטנציאלי להחליש את הספקתם של כל מקורות הכוח הללו, ואפילו לנתקם.

העדר שיתוף פעולה ומרי חותרים תחת הציות ושיתוף הפעולה הדרושים כדי לספק לשלטון את מקורות הכוח ההכרחיים שלו. כך למשל, דחיית הלגיטימציה של השליט מסירה סיבה מכרעת לציות מצד עוזריו מצד האוכלוסייה הכללית כאחד. אי ציות ומרי עממי נרחב יוצרים בעיות אכיפה עצומות. שביתות רחבות היקף יכולות לשתק את הכלכלה. היעדר שיתוף פעולה אדמיניסטרטיבי נרחב מצד הברוקרטיה, יכול לשתק את פעולות הממשלה. מרידה של כוחות משטרה וצבא של היריב יכולה למוסס את יכולתו של היריב לדכא מתנגדים נטולי אלימות ולשמר את שלטונו. כאשר מקורות כוח אינם זמינים עוד, נחלש כוחם של היריבים ולבסוף מתמוסס. המשטר מת כתוצאה מהרעבה פוליטית.

בניגוד לדעה הרווחת, אפילו משטרים רודנים תלויים בתמיכת האוכלוסייה והחברה בה הם שולטים, כפי שציין איש מדע המדינה קרל, ו. דויטש בשנת 1953.³

ארבעה דרכים להצלחה

מאבקים בלתי אלימים מוצלחים "פעלו" בארבע דרכים בסיסיות. דרכי הפעולה השונות הללו תלויות במידה רבה במצב הספציפי של העימות, הנושאים המוטלים על כף המאזניים, המבנה החברתי של האוכלוסייה המתנגדת, אופים של המתנגדים, האסטרטגיה הגדולה הנבחרת (אם בכלל), מנגנון השינוי המועדף, השיטות הספציפיות בהן נעשה שימוש, והכשרון, המשמעות והדבקות של המתנגדים. הלחצים שהופעלו עשויים להיות פסיכולוגיים, חברתיים, כלכליים ופוליטיים – כל אחד בדרגות שונות.

בנוסף לכך, המאבק הבלתי אלימים עשוי להשפיע על היציבות של המערכת החברתית או הפוליטית או לשנות את פעולה. המאבק עשוי גם להשפיע על יכולתם של היריבים להמשיך במדיניות ספציפית. בהקשר של מאבקים מסוימים, עשויים העדר שיתוף פעולה בלתי אלימים ומרי לחתור תחת יכולתם של היריבים להמשיך לשלוט, או אפילו לפורר את המשטר שלהם. קיימים הבדלים מרכזיים באופן בו פועל המאבק הבלתי האלימים במסגרת עימותים שונים. כך למשל, הדינמיקה במאבק המקומי של עובדים לקבל העלאת שכר תהיה שונה מזו של קבוצת מיעוט הנלחמת למען זכויות, או זו של מאבק להרוס משטר דיקטטורי.

במקרים של הצלחה, השינוי עשוי לבוא באמצעות אחד מארבעה מנגנונים. רק לעיתים נדירות, כתוצאה ממאבק בלתי אלימים, הובילו שינויים גישה את היריבים לוותר מרצונם מפני שכך נכון לעשות – דהיינו, **המרה**. לעיתים הרבה יותר קרובות הכריחו מניעת שיתוף פעולה כלכלי או פוליטי את היריבים להסכים ל**פשרה**. לעיתים המרי וחוסר שיתוף הפעולה היו כה עזים וממוקדים שמקורות הכוח של היריבים נחלשו במידה מספקת כדי שלא תישאר ליריבים כל אפשרות אלא להיכנע – כלומר, **כפייה בלתי אלימה**. בכמה מקרים נדירים, היו המרי וחוסר שיתוף הפעולה כה מסיביים, והרס מקורות כוחו של היריב כה שלם, שהמשטר פשוט התפרק – דהיינו, **התפוררות**.

³ Karl W. Deutsch, "Cracks in the Monolith: Possibilities and Patterns of Disintegration in Totalitarian Systems", in Carl J. Friedrich, ed., *Totalitarianism*, pp. 308-333. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1954.

השימוש בטכניקה מעודנת

השאלה אם ניתן לראות בטכניקה זו של מאבק בלתי אלים, או ניתן להפוך אותה לתרומה מרכזית לקראת יישובם של בעיות האלימות בחברה ובפוליטיקה, תלויה במידה רבה בשאלה אם ביכולתה של גישה זו לצמצם את ההסתמכות על אלימות בעימותים חריפים. האם ניתן להפוך אותה ליעילה מספיק כדי שניתן יהיה להשתמש בה במסגרת עימותים חריפים במקום אלימות? במקרים מסוימים התשובה שמציעים אנשים מסוימים עשויה להיות "כן" ברור, אולם במקרים אחרים התשובה יכולה להיות "אולי", "בספק" או "לא". תשובות אלו תלויות במידת ההבנה שיש לאנשים אלה ביחס לשיטה זו והמידה בה הם רואים במאבק בלתי אלים אפשרות המסוגלת לספק תחליף יעיל לאלימות בעימותים חריפים.

ניתן ללמוד כיצד להפוך סוג זה של מאבק ליעיל יותר מאשר היה בעבר כאשר יושם בצורה מאולתרת. ניתן לעשות זאת באמצעות הרחבת הידע שלנו ביחס לדרישות שיטה זו, הפצת ידע והבנה אלו בצורה רחבה, והגברת התכנון הכללי והספציפי ויצירת אסטרטגיות לשימוש בשיטה זו בעימותים חריפים בעתיד.

הפיתוח של תשובה משביעת רצון לבעיית האלימות והבדיקה של ההתפתחות הפוליטית העתידית של המאבק הבלתי אלים, מחייבים הקדשת תשומת לב לתפקיד הנוכחי והעתיד הפוטנציאלי של שיטה זו. הדבר חשוב במיוחד באותם עימותים חריפים בהם אנשים רבים וממשלות מאמינים שיש צורך בהתערבות צבאית וצורות אחרות של אלימות. השאלות הן: באיזו מידה נוכל להבין ולשכלל שיטה זו, ובאיזו מידה ניתן להשתמש בה בהצלחה במקום אלימות?

הפיתוח הפוליטי העתידי של מאבק בלתי אלים צריך לכלול חלופות בלתי אלימות לאלימות בסוגי העימות הבאים:

- פירוקן של דיקטטורות;
- חסימת הפיכות חדשות ומניעת דיקטטורות חדשות;
- הגנה נגד תוקפנות זרה וכיבוש;
- שימור הקיום ודרכי החיים של עמים ילידים;
- סילוק עוולות חברתיות וכלכליות;
- פיתוח, שימור והרחבה של שיטות דמוקרטיות וזכויות אנוש; ו-
- שילוב אמצעי בלתי אלימים בחברות דמוקרטיות בדרכים נוספות.

צמצום ההסתמכות על מלחמה ואמצעים אלימים אחרים.

למטרות אלו ומטרות כלליות אחרות, וגם עבור עימותים ספציפיים, צריך לפתח תוכניות אסטרטגיות מעשיות שיאפשרו יישום יעיל של האופציה הבלתי אלימה. מאחר וניתן לעשות זאת לשיעורים, אפשר יהיה להחליף בכל מקרה ומקרה את המאבק הבלתי אלים המשוכלל תחת השימוש באלימות בעימותים חריפים.

כדי להיענות לאתגר זה – לחקור ולפתח את הפוטנציאל של פעילות בלתי אלימה להתמודד עם עימותים חריפים – יש צורך בהרבה יותר מחקר, ניתוח, מחקרים אסטרטגיים, פיתוח מדיניות, תכנון ופעולה אמיצה.

יש צורך בכליהם של היסטוריונים, פסיכולוגים חברתיים, סוציולוגים, חוקרי פוליטיקה, מדעני מדינה, אסטרטגים ואחרים. חשוב לא רק לחקור את המאבק הבלתי אלים אלא גם לבדוק נושאים אחרים, כולל החולשות ונקודות החולשה של דיקטטורות ומערכות דיכוי אחרות. חשוב ללמוד כיצד לפתח ולהפיץ את היכולת לחשוב באופן אסטרטגי ולתכנן אסטרטגיות למאבק בלתי אלימים בעתיד.

היישום של מאמצים אלו יחייב חריגה אל מעבר, ולעיתים נגד המגמות המבוססות החשובות של החברה המודרנית וכוחות לאומיים ובינלאומיים רבי עוצמה. הריכוז של הכוח, המיליטריזציה של הפוליטיקה בין מדינות, ההגמוניה של שיטות מסורתיות לפתרון בעיות – גורמים אלו ואחרים פועלים נגד השיקול ההגיוני של הרלוונטיות הפוטנציאלית של מאבק בלתי אליים.

עם זאת, יש מקום לטעון שלהחלטתה של חברה להסתמך לבסוף על מאבק אליים או בלתי אליים בעימותים חריפים מסוימים, יש השלכות חשובות ביותר לגבי המבנה החברתי והפוליטי שלה. יש עדויות חזקות לכך שעימות אליים נוטה ליצור מערכת פוליטית יותר ריכוזית בעלת פוטנציאל דכאני, בעוד שעימות בלתי אליים נוטה ליצור מערכת פוליטית יותר מבוזרת בשליטה עממית. הכושר הצבאי יכול לשמש כלפי פנים כדי לדכא את האוכלוסייה בעוד שמאבק בלתי אליים יכול לשמש את האוכלוסייה כדי להשיג ולהגן על חירויות ולהתנגד לדיכוי ריכוזי.

יש לשער ששיקול דעת זהיר של הרלוונטיות הפוטנציאלית ויכולת הקיום של אמצעים ליישום לחצים וכוחות בלתי אליים, יוביל לחשיפתן של אופציות מציאותיות שעד כה לא נבדקו בצורה מספקת. גישה זו מסוגלת באופן פוטנציאלי לגרום לשינויים יסודיים בפוליטיקה המודרנית והיחסים הבינלאומיים, באמצעות הפחתת ההסתמכות על אלימות. המידה בה נצליח להחליף את צורות העימות האלימות בצורות בלתי אלימות, ובכך לצמצם את באופן דרסטי את ההסתמכות על אמצעים צבאיים ואמצעים אלימים אחרים, תיקבע במידה רבה מאוד על פי המידה בה נוכל לפתח וליישם חלופות בלתי אלימות אפקטיביות לעימותים.

השאלה הבלתי נמנעת היא אם ננסה עתה לשכלל שיטה זו ולהתאימה ולאמצה לשימוש בקונפליקטים, כדי לאתגר, להחליף ולהסיר את ההתבטאויות הקיצוניות של אלימות, באמצעות פעולה אפקטיבית ורבת עוצמה.

פרק שני

החשיבות של תכנון אסטרטגי במסגרת מאבק בלתי אליים

המקום הידוע ביותר בו משתמשים באסטרטגיה הוא במסגרת עימותים צבאיים. משך מאות בשנים עסקו קציני צבא בתכנון אסטרטגי במסגרת מערכות מלחמה, והוגים חשובים כמו סאן צו, קלאוזוביץ' ולידל הארט ניתחו ושכללו את האסטרטגיה הצבאית. בלוחמה צבאית קובנציונאלית ובמלחמת גרילה, השימוש באסטרטגיה מתחכמת הוא הדרישה הבסיסית ליעילות.

בדיוק כפי שמאבק צבאי יעיל מחייב אסטרטגיות חכמות, תכנון ויישום, כך גם הפעילות הבלתי אלימה תהיה יעילה ביותר כאשר היא פועלת על בסיס של תכנון אסטרטגי איתן. הניסוח והאימוץ של אסטרטגיות חכמות יכול להגביר במידה רבה את כוחו של מאבק בלתי אליים.

החשיבות של אסטרטגיה

אם רוצים להשיג משהו, הסיכויים להשיג יעד זה יהיו גדולים יותר אם נשתמש במשאבים הזמינים ונמנף אותם כדי להבטיח יעילות מירבית. פירוש הדבר שיש לדאוג לתוכנית אסטרטגית המתוכננת לעבור מההווה (בו היעד עדיין לא הוגשם) אל העתיד (בו אמורים להשיגו). האסטרטגיה מתייחסת למיפוי מסלול הפעולה שיגביר את הסבירות להגיע מההווה אל המצב הרצוי בעתיד.

כך למשל, אם אדם רוצה לנסוע ממקום אחד למקום אחר, עליו לתכנן מראש כיצד לעשות זאת. האם ילך ברגל? האם ייסע ברכבת? במכונית פרטית? יטוס? גם אז, עדיין רחוקה התוכנית משלמות. האם יש לך מספיק כסף כדי לשלם את מחיר הנסיעה וההוצאות האחרות? אם הנסיעה היא ארוכה, היכן תישן ותאכל? האם יש צורך במסמכים, דרכונים או ויזות, ואם כן, כיצד תשיגם? האם יש עניינים שיש להסדירם כדי לכסות את העדרך במהלך הנסיעה?

גם מנהיגים של תנועות חברתיות ופוליטיות צריכים להפעיל סוג זה של חשיבה ותכנון שאנשים מסוימים עורכים כדי להשיג מטרות רגילות בחיי היום יום. עם זאת, למרבה הצער, רק לעיתים נדירות מקדישים בתנועות כאלה את תשומת הלב הראויה לתכנון האסטרטגי. יש אנשים החושבים באופן נאיבי שאם הם פשוט יגידו בצורה תקיפה ואיתנה כמה הם מתקשים על היעד שלהם, ויתמידו בכך מספיק זמן, זה פשוט יקרה, איכשהו. אחרים מניחים שאם הם יישארו נאמנים לעקרונות ולאדיאליים שלהם ויעידו עליהם גם לנוכח התנגדות, הם עושים בכך את כל מה שביכולתם לעשות כדי לסייע להשיגם. הצהרה על מטרות רצויות והנאמנות לאדיאליים אכן ראויים להוקרה, אך כשלעצמם הם לוקחים מאוד בחסר מבחינת יכולתם לשנות את הסטטוס קוו ולחולל את המטרות המבוקשות.

כמובן, שהשאפה לשנות חברה, או למנוע שינויים בחברה, או לסלק כיבוש זר, או להגן על החברה מהתקפה, הם כולן משימות מסובכות יותר מאשר תכנון נסיעה. אולם, רק לעיתים נדירות קורה שאנשים החותרים למטרות כאלה מכירים באופן מלא בחשיבות העליונה של הכנת תוכנית אסטרטגית מקיפה לפני שיפעלו.

לעיתים קרובות מאוד בתנועות חברתיות ופוליטיות, היחידים והקבוצות המעורבים בפעילות מכירים בכך שהם זקוקים לתוכנית כיצד לפעול, אך הם עורכים תוכניות כאלה על בסיס מאוד חלקי, קצר מועד, או טקטי בלבד. אין הם מנסים לתכנן תוכנית פעולה רחבה יותר, ארוכת

טווח או אסטרטגית. אפשר שהם לא רואים צורך בתוכנית כזאת. אפשר שבאותו זמן אין ביכולתם לחשוב ולנתח אותה במונחים אלה. אפשר גם שהם יניחו לדעתם להיות מוסחת שוב ושוב מהמטרה הרחבה יותר בכך שיתמקדו כל העת בנושאים קטנים יותר, יגיבו שוב ושוב ליוזמות היריבים ויעסקו בקדחתנות בפעילויות קצרות טווח. אפשר שהם לא יקצו זמן ואנרגיה לתכנון אסטרטגיה, או חקירת מספר אסטרטגיות חלופיות, באופן שיכול היה להנחות את מאמצייהם הכלליים לקראת השגת מטרתם.

כמו כן, לעיתים, יש להודות שאנשים לא מנסים להתוות אסטרטגיה כדי להשיג את המטרה שלהם, מפני שעמוק בתוכם הם לא באמת מאמינים שביכולתם להגשים יעדים אלה. הם רואים עצמם כחלשים, כקורבנות חסרי אונים של כוחות מתישים, לכן, הטוב ביותר שביכולתם לעשות, כך הם מאמינים, זה להצהיר על כוונותיהם ולהעיד על נחישותם, או אפילו למות מתוך אמונה שהם צודקים. הילכך, אין הם מנסים לחשוב ולתכנן באופן אסטרטגי את היעדים שלהם.

התוצאה של כשל זה של אי תכנון אסטרטגי, היא שהסיכויים להצליח פוחתים באופן דרסטי, ולעיתים אף מחוסלים לחלוטין. הכוחות מתפזרים. הפעולות מאבדות מעילותן. פעולות של הקרבה מתבזבזות לריק ולא מצליחים לקדם כראוי את המטרה. כשולן התכנון האסטרטגי יכול להביא לכשל במימוש היעדים של האדם. בלא לנסח תוכנית פעולה אסטרטגית זהירה:

- יכולה האנרגיה להתפזר על נושאים שוליים ולהתפוגג בצורה בלתי יעילה;
- הזדמנויות לקידום המטרה לא תנוצלנה כראוי;
- יוזמות היריבים תקבענה את מהלך המאורעות;
- חולשות הצד שלך תגדלנה ותשפענה לרעה על הניסיונות להגשים את היעד; ו-
- למאמצים להגיע ליעד לא יהיה סיכוי רב להצליח.

לעומת זאת, ניסוח ואימוצן של אסטרטגיות מבריקות מגביר את סיכויי ההצלחה. פעולה מכוונת בהתאם לתוכנית אסטרטגית מאפשרת למקד את הכוחות והפעולות כדי לנוע באופן נחוש לקראת המטרה המבוקשת. ניתן למקד את האסטרטגיות כך שתשרתנה את היעדים עיקריים ותחרפנה את חולשותיו של היריב. ניתן לצמצם את הפגיעות ועלויות אחרות וקורבנות יכולים לשרת את המטרה המרכזית בצורה יותר יעילה. ניתן בכך להגביר את הסיכויים להצלחתה של תוכנית פעולה בלתי-אלימה.

ניסוח אסטרטגיות חכמות

הבחירה או הניסוח של אסטרטגיות חכמות, מחייבת:

- תחושה מדויקת של ההקשר הכולל בו מתנהל המאבק;
- זיהוי אופי ההבדלים בין המקום בו אתה נמצא לבין המקום בו אתה רוצה להיות;
- הערכת המכשולים להשגת המטרה והגורמים שיכולים לקדם את המטרה;
- הערכת נקודות החוזק והחולשות של היריבים, של קבוצתך שלך, ושל צד שלישי שיכול לסייע למהלך או להפריע לו;
- הערכת המעלות והמגבלות של כמה נתיבי פעולה פוטנציאליים שניתן לאמץ;
- בחירת מסלול פעולה בר-קיימה מבין האופציות הקיימות או התוויית מסלול חדש לחלוטין; ו-
- זיהוי תוכנית פעולה כוללת הקובעת אלו תוכניות קטנות יותר (טקטיות) ושיטות ספציפיות של פעולה יש לנקוט כדי להשיג את המטרה המרכזית (דהיינו, אלו פעילויות ספציפיות, מקומיות או קצרות טווח ואלו צעדים יש לנקוט כדי ליישם את תוכנית האסטרטגיה רבתי).

רמות של תכנון ופעולה

בפיתוחה של תוכנית אסטרטגית צריך להבין שקיימות רמות שונות של תכנון ופעולה. ברמה הגבוהה ביותר נמצאת האסטרטגיה רבתי. לאחר מכן תבוא האסטרטגיה עצמה, ולאחריה טקטיקות ושיטות.

האסטרטגיה רבתי היא הרעיון הכללי שסביבו מתאמים ומכוונים את כל המשאבים המתאימים והזמינים (כלכליים, אנושיים, מוסריים, פוליטיים, ארגוניים וכו') של האומה או של קבוצה אחרת, כדי להשיג את יעדיה במהלך העימות.

אסטרטגיה רבתי מקיפה את שיקולי הדעת של צדקת הדרך, הערכת השפעות אחרות במצב, ובחירת שיטת הפעולה שיש לנקוט (למשל, מאבק בלתי אליים, פוליטיקה קונבנציונאלית, לוחמת גרילה, או לוחה קונבנציונאלית), כיצד יושג היעד, וההשלכות ארוכות הטווח.

האסטרטגיה רבתי מגדירה את המסגרת הבסיסית לבחירתן של אסטרטגיות מוגבלות יותר לעריכת המאבק. רמה זו של תכנון אף כוללת את ההקצאה של משימות כלליות לקבוצות מסוימות ואת החלוקה של משאבים לקבוצות אלו כדי שתוכלנה לנצלם במאבק. יתרה מזאת, האסטרטגיה רבתי אף מתייחסת לאופן בו המאבק עצמו מתקשר להשגת היעדים שבשם מתנים את המאבק.

אסטרטגיה היא הרעיון המגדיר מה היא הדרך הטובה ביותר להשיג יעדים במהלך עימות (אליים או בלתי אליים). אסטרטגיה שואלת אם, מתי וכיצד להילחם, וכיצד להגיע ליעילות מרבית כדי להשיג מטרות מסוימות. האסטרטגיה היא תוכנית לחלוקה מעשית, התאמה ויישום של האמצעים הזמינים כדי להשיג את המטרות המבוקשות.

האסטרטגיה עשויה לכלול מאמצים לפתח מצב אסטרטגי בעל יתרון כה גדול שהוא יביא להצלחה אף בלא מאבק גלוי. כאשר מחילים את האסטרטגיה על המאבק עצמו, היא מהווה את רעיון היסוד של התפתחות המאבק, וכיצד רכיביו הנבדלים של המאבק ישתלבו יחדיו בצורה הטובה ביותר כדי להשיג את היעדים.

האסטרטגיה כרוכה בשקילת התוצאות העשויות לנבוע מפעולות מסוימות; הפיתוח של תוכנית פעולה רחבה: הקביעה המיומנת של פריסת קבוצות עימות בפעולות קטנות יותר; התייחסות לדרישות להצלחה בהפעלה של הטכניקה הנבחרת; וניצול טוב של ההצלחה. האסטרטגיה פועלת במסגרתה של האסטרטגיה רבתי. הטקטיקות ושיטות הפעולה משמשים כדי ליישם את האסטרטגיה, כדי להבטיח יעילות מרבית יש לבחור וליישם טקטיקות ושיטות באופן כזה שיוכלו באמת לסייע ליישום האסטרטגיה ויתרמו להשגת הדרישות להצלחה.

יש לקחת בחשבון את ההיבטים הבאים, כאשר מנסחים אסטרטגיה למאבק בלתי אליים: המטרות, המשאבים והכוחות שלך עצמך; המטרות, המשאבים והכוחות של היריבים; התפקיד של צד שלישי בפועל ובפוטנציה; נתיבי ואמצעי הפעולה האפשריים השונים של היריבים; נתיבי ואמצעי הפעולה האפשריים השונים שלך עצמך (במסגרת הגנה ותקיפה כאחד); הדרישות להצלחה כאשר משתמשים בשיטה זו, הדינמיקה של הפעולה, והמנגנון של השינוי.

טקטיקה היא תוכנית פעולה מוגבלת המבוססת על הרעיון הקובע כיצד ניתן לנצל בצורה הטובה ביותר את האמצעים הזמינים להילחם כדי להשיג יעד מוגבל כחלק מאסטרטגיה רחבה יותר. הטקטיקה היא נתיב פעולה מוגבל המתאים לאסטרטגיה הרחבה בדיוק כפי שהאסטרטגיה מתאימה לאסטרטגיה רבתי. כל טקטיקה ספציפית מובנת רק במסגרת האסטרטגיה רבתי של מאבק או מערכה.

הטקטיקות קשורות לאופן בו אמצעי פעולה מסוימים מיושמים, או כיצד קבוצות מסוימות של לוחמים צריכות לפעול במצבים ספציפיים. הטקטיקות מיושמות לתקופות זמן קצרות יותר מאשר אסטרטגיות או בתחום מוגבלים יותר (גיאוגרפיים, מוסדיים וכו'), או בידי מספר קטן יותר של אנשים, או כדי להשיג יעדים מוגבלים יותר, או בשילוב כלשהו של כל הנ"ל.

השיטה מתייחסת לאמצעי הפעולה הספציפיים בתוך כל טכניקה של מאבק בלתי אליים. השיטות כוללות עשרות צורות מיוחדות של פעולה, כגון הסוגים הרבים של שביתות, חרמים, אי-שיתוף פעולה פוליטי וכדומה. (עיין בנספח 2, לרשימה של 198 שיטות פעולה בלתי אלימות בהם השתמשו בנסיבות היסטוריות).

פיתוח תוכנית אסטרטגית אחראית ויעילה למאבק בלתי אליים תלוי בניסוח הזהיר ובבחירה של אסטרטגיה רבתי, אסטרטגיות, טקטיקות ושיטות.

כמה מרכיבי מפתח של אסטרטגיה בלתי אלימה

אין אסטרטגיה אחת ויחידה לשימוש במאבק בלתי אליים, המתאימה לכל הנסיבות. אכן, השיטה של פעולה בלתי אלימה מאפשרת פיתוח של מגוון אסטרטגיות כדי לענות על סוגים שונים של מצבי קונפליקט. בנוסף לכך, באסטרטגיה רבתי, לעיתים קרובות יש לשלב מאבק בלתי אליים לצד אמצעי פעולה אחרים.

אין פירוש הדבר שמאבק בלתי אליים עולה בקנה אחד עם כל שאר שיטת הפעולה. כך למשל, השימוש באלימות לצד מאבק בלתי אליים הורס תהליכים שונים עליהם מסתמך המאבק הבלתי אליים, ובכך תורם, במקרה הטוב, לחוסר יעילות של המאבק הבלתי אליים, ובמקרה הגרוע אף להתמוטטותו או תבוסתו.

עם זאת, ברור בעליל שניתן היה להשתמש בצורה טובה באמצעים כמו בירור העובדות, פרסום, חינוך הציבור, פניה ליריבים, משא ומתן, וכן הלאה, לצד השימוש במאבק בלתי אליים. אמצעים אלו משמשים לעיתים קרובות בשילוב עם חרמים כלכליים ושביתות עובדים, למשל.

יש עקרון אחד חיוני לתכנון של מאבק בלתי אליים: תכנן את המאבק שלך כך ההצלחה של העימות תתאפשר באמצעות הסתמכות על כוחותיכם שלכם בלבד. זה היה המסר שהעביר צ'רלס סטיוארט פרנל לאיכרים במהלך שביתת שכר הדירה של 1879-1880: "התסמכו על עצמכם", ולא על אחד אחר.

מתוך ההנחה שמתכננים ועורכים מאבק חזק ובלתי אליים, בהחלט יש מקום לבקש סיוע מוגבל ובלתי אליים גם מאחרים, אולם הניצחון במאבק תלוי בכוחותיה של הקבוצה העצמית. או אז, עדיין יש סיכוי להצליח, גם אם איש לא יספק עזרה, בהנחה שהתוכנית האסטרטגית הייתה טובה. אולם, אם האחריות להצלחה ולכישלון הועברה לידיהם של אחרים, כאשר הם אינם מספקים את הסחורה, המאבק ייכשל. בכל מקרה, יש סיכוי טוב יותר לתמיכה חיצונית אחראית כאשר האוכלוסייה הפגועה היא זו שמנהלת את המאבק החזק והבלתי אליים, תוך שאוכלוסייה זו פועלת בצורה נכונה על סמך ההנחה שההצלחה או הכישלון יקבעו על פי מאמציה בלבד.

הניסוח של אסטרטגיות חכמות וטקטיקות למאבקים בלתי אליים, מחייב הבנה מעמיקה של הדינמיקה והמנגנונים של מאבקים בלתי אליים, כפי שמוצגים ב"פוליטיקה של פעילות בלתי-אלימה". (ראה נספח שלוש: לחומרי קריאה נוספים). מן ההכרח לשים לב לפיתוחן של אותן תוכניות ופעולות המקדמות את האסטרטגיות הללו ולדחות את אלו שאם תיושמה עלולות הן להפריע בדיוק לאותם גורמים המסוגלים לתרום ליעילות.

יש להקדיש גם תשומת לב לגורמים נוספים כמו מרכיבים פסיכולוגיים ומוראל. מרכיבים גיאוגרפיים ופיזיים, תזמון, מספרים וכוחות, והיחסים בין הנושא והריכוז של הכוחות, שמירה על היוזמה והבחירה של שיטות פעולה ספציפיות המסוגלות לתרום להשגת היעדים של האסטרטגיה והטקטיקה.

לא ניתן להפריז בהדגשת החשיבות של תכנון אסטרטגי להצלחתו של מאבק בלתי אליים. זהו המפתח להפיכתן של תנועות חברתיות ופוליטיות ליעילות יותר. אפשר שאין בכך כדי להבטיח שתנוע תגשים את יעדיה, אך בודאי שהסבירות להצלחה תגדל.⁴

---

⁴ ניתן למצוא הנחיות כיצד לתכנן אסטרטגיות למאבקים בלתי אלימים עתידיים, אצל ג'ין שארפ (בדפוס): *Waging Nonviolent Struggle: Twentieth Century Practice and Twenty-First Century Potential*.

פרק שלישי

שלבים בתכנון אסטרטגי של מאבקים בלתי אלימים נגד משטרים דכאניים

מאבק בלתי אלימים הוא טכניקה לעריכת עימותים באמצעות שיטות מחאה, אי-שיתוף פעולה, ושיבוש ברמה החברתית, הפסיכולוגית, הכלכלית והפוליטית.

מדובר בשיטה המבוססת על יישום חברתי, כלכלי ופוליטי של עקשנות אנושית בסיסית – הנחישות והיכולת להתנגד, לסרב לשתף פעולה, למרוד ולהפריע. במילים אחרות, אנשי יכולים לסרב לעשות את מה שמבקשים מהם, והם עשויים לעשות את מה שנאסר עליהם לעשות.

כל הממשלות מסתמכות על שיתוף פעולה וציות לעצם קיומן. כאשר אנשים בוחרים למנוע או למשוך את שיתוף הפעולה שלהם, אין לממשלות על מה להסתמך.

מאבקים בלתי אלימים הופעלו בעימותים מסוגים שונים משך כל ההיסטוריה האנושית כדי להתנגד לדיכוי, לחתור תחת דיקטטורות, להתנגד לכיבושים זרים, להגן על מיעוטים שנואים, ולהרחיב את גבולות החירות.

מאבקים כאלה בעבר היו בעיקר תולדה של אינטואיציה, מאורעות מקריים, אלתור ואנשים שפעלו בלא לזהות באופן ברור את היעדים שלהם, או בלא להבין לאן הם באמת חותרים. כמה ממאבקים אלו הפגינו רמה של תכנון טקטי (או קצר-מועד), אולם מעטים מאוד פעלו במסגרת של תוכניות אסטרטגיות גדולות לפיתוח ועריכה של מאבק כולל.

כיום, קבוצות העוסקות במאבק בלתי אלימים כבר אינן צריכות להמציא מחדש את הגלגל. באמצעות הבנה עמוקה יותר של שיטה זו, שיתוף הידע הזה, והשימוש באסטרטגיה או תכנון ארוך טווח – הופך המאבק הבלתי אלימים ליעיל יותר.

מרכיבים של תכנון אסטרטגי

להלן כמה מרכיבי מפתח המחייבים תשומת לב כאשר מתכננים מאבק בלתי אלימים:

שלב 1: הערכה ראשונית וניתוח

- בדוק את הנושאים המוטלים על כף המאזניים כפי שהם נתפסים בעיני שני הצדדים.
- הכן ניתוח של המערכות התרבותיות, הפוליטיות, והסוציו-אקונומיות בחברה או במדינה, כמו גם התפלגות האוכלוסייה.
- הכן אומדן אסטרטגי⁵, שמשמעו: זיהוי נקודות החוזק ונקודות החולשה של שני הצדדים לעימות. באומדן זה יש לכלול גם את זיהוי מקורות הכוח של הצדדים המתמודדים והמוסדות המשמשים כאבני היסוד שלהם, ניתוח המשאבים הזמינים לכל צד או נשלטים על ידו, בדיקה של מידת התלות שיש לכל צד בשני כדי לענות על צרכים מסוימים, ומאבק הכוח היחסי של שני הצדדים.
- זהה איזה מבין מקורות הכוח של היריבים ניתן להפוך למטרה, להחליש או לסלק.

⁵ רוברט הלוי הוא זה שהנהיג מונח זה ואת הרעיון עצמו בתחום הפעילות האסטרטגית הבלתי אלימה.

- זהה ובדוק את התפקידים והעמדות הפוטנציאלים של צד שלישי לסכסוך, כולל האוכלוסייה הכללית שאינה מחוייבת למאבק.
- זהה גורמים חיצוניים אחרים המשפיעים על מסלולי הפעולה האפשריים: גיאוגרפיה, מזג אוויר, אקלים, תשתיות וכו'.
- זהה אלו צורות אחרות של לחצים עלולות להוביל להשגת יעדי המתנגדים.
- בדוק את הגורמים הנ"ל כדי לזהות אם התנאים הקיימים מיטיבים או בלתי מועילים לעריכת מאבק בלתי אלים בתוך מסגרת זמן מסוימת. אלו מבין תנאים אלו "קבועים", אלו משתנים, ואלו ניתנים להשפעה ישירה באמצעות פעולות המתנגדים או יריביהם?

שלב II: פיתוח אסטרטגי

- פתח אסטרטגיה רבתי לעימות הכללי. זהה את המטרה של המאבק במונחים ברורים וספציפיים. חשב במונחים כלליים כיצד צריך המאבק הבלתי אלים להתנהל כדי להשיג מטרה זו. זהו רעיון העל הרחב וארוך הטווח לניהול המאבק, ולתיאום והכוונה של כל המשאבים המתאימים והזמינים של קבוצת המאבק.
- האם ניתן להגשים את המטרה המרכזית של העימות במהלך אחד בו יושקעו כל הכוחות? במידה וכן, יש לתכנן כיצד לעשות זאת. במידה ולא, יהיה צורך לארגן את המאבק בכוונה בשלבים כך שיכלול מהלכים מוגבלים יותר להשגתם של יעדים משניים אח חשובים.
- פתח אסטרטגיות למהלכים אינדבידואלים להשגתן של מטרות מוגבלות יותר במהלך המאבק. זהו המקום בו המסגרת הרחבה של האסטרטגיה רבתי הופכת למפורטת יותר ועונה על השאלות של מי, מה, היכן, מתי וכיצד בתכנון מהלך מסוים בעימות.
- בחר טקטיקות ספציפיות קצרות מועד ושיטות אינדבידואליות של פעולה שתיישמנה את האסטרטגיה הנבחרת. חשוב מאוד לבחור בזירות טקטיקות ושיטות בתוך המסגרת של מהלך אסטרטגי מסוים, ורק אחרי שפיתחת אסטרטגיה רבתי. בין השיטות הבלתי אלימות מהן ניתן לבחור, יש לכלול את אלו של מחאה ושכנוע, העדר שיתוף פעולה ושיבוש. כמה שיטות תפעלנה טוב יותר מאחרות במצבים שונים, והדבר תלוי במידה רבה באסטרטגיה רבתי ובמטרה הכללית, באומדן האסטרטגי ובמטרות של המהלכים האינדבידואלים. כמה שיטות מסוגלות יותר מאחרות להגביל ולנתק את מקורות הכוח של המשטר.
- יש להבטיח שהתוכנית האסטרטגית שאומצה תתאים למטרה, לסוגי הלחצים שיש ליישם לטקטיקות ולשיטות הנבחרות.

שלב III: בניית יכולת

- וודא שהאסטרטגיות שנבחרו למאבק תהינה במסגרת יכולת היישום של האוכלוסייה. במידה ולא, יהיה צורך במאמצים מיוחדים כדי לחזק את יכולתה של האוכלוסייה. אפשרות אחרת, היא לשנות את האסטרטגיות.
- חזק ארגונים ומוסדות הנמצאים מחוץ לשליטתם של היריבים, במיוחד עם האסטרטגיה רבתי ממליצה על השימוש בגופים עצמאיים אלו במהלך המאבק ליישום אי-שותף פעולה ומרי.

שלב IV: מאבק גלוי

- רכז את כוחות המתנגדים נגד חולשות היריבים, כדי לכבוש יעדים נבחרים בהתאם לאסטרטגיה רבתי, לאסטרטגיה ולשיטות הנבחרות, במיוחד כדי להגביל ולנתק את מקורות הכוח של היריבים.
- וודא שהתוכנית האסטרטגית תיושם בדרך ממושמת ללא אלימות שתחליש את ההתנגדות.
- וודא שפעילויות המאבק תסייענה ליפוט את כוחם של המתנגדים.

- הבטח את הגישה של המתנגדים למשאבים קריטיים.
- דאג להפר את שיווי המשקל של היריבים.
- התנגד לדיכוי של היריבים אולם דבוק בצורות המאבק שלך.
- עליך ליזום פעולה במקום להגיב. יש לשמור על יוזמה ותנופה. יש לערוך את המאבק על פי תנאיה של קבוצת ההתנגדות, לא של היריבים.
- חזור והעריך שוב ושוב את ניהול המאבק על פי התוכנית האסטרטגית.

שלב V: סיום העימות

- הצלחה, כשלון או תוצאות מעורבות?
  - ערוך הערכה שלאחר-המעשה ותכנן לקראת העתיד.
- אלו הן רק הערות בסיסיות ליישום מאבק אסטרטגיה בלתי-אלים.⁶

---

⁶ להמלצות מפורטות יותר כיצד לערוך תכנון אסטרטגי, ראה ג'ין שארפ (בדפוס): *Waging Nonviolent Struggle: Twentieth Century Practice and Twenty-First Century Potential*.

נספח אחד

מילון מונחים חשובים במאבק בלתי אליים

פשרה: מנגנון שינוי במהלך פעולה בלתי אלימה, לפיו היריבים מחליטים, כל זמן שיש להם עדיין בחירה, להסכים לפשרה ולהעניק כמה מהדרישות של המתנגדים הבלתי-אלימים. הפשרה מתרחשת כאשר היריבים לא שינו את דעותיהם, אף לא כפו עליהם להשתנות באמצעים בלתי אלימים, אך הגיעו למסקנה שהסדר פשרה רצוי להם.

הפשרה יכולה לנבוע מהשפעות שאם תמשכנה, עלולות להוביל להמרה, כפיה בלתי אלימה, או התפוררות של המערכת או המשטר של היריבים.

סמכות: האיכות שגורמת לקבלתם מרצון של השיפוט, ההחלטות, ההמלצות והפקודות של יחידים ומוסדות, הנתפסים כצודקים ולכן מיושמים בידי אחרים מתוך ציות או שיתוף פעולה. הסמכות היא המקור המרכזי של הכוח הפוליטי, אך אינה זהה לכוח פוליטי.

חרם: אי שיתוף פעולה, חברתי, כלכלי או פוליטי.

הימנעות אזרחית: שם נרדף לפעולות של אי-שיתוף פעולה פוליטי

פעולה אזרחית: שם נרדף לפעולה בלתי אלימה שבוצעה למטרות פוליטיות.

מחאה אזרחית: פעולות בוטות של מחאה בלתי אלימה, התנגדות או שיבוש – שבוצעו למטרות פוליטיות.

התנגדות אזרחית: שם נרדף להתנגדות בלתי אלימה מתוך מטרה פוליטית.

שביתה אזרחית: השבתה כלכלית מתוך מגמה פוליטית. לא רק עובדים עשויים לשבות, אלא חשוב לציין שגם סטודנטים, בעלי מקצוע, חנוונים, עובדי צווארון לבן (כולל עובדים ממשלתיים), ובני המעמדות העליונים יכול להשתתף.

אי-ציות אזרחי: הפרה מכוונת בדרכי שלום של חוקים מסוימים, צווים, תקנות, פקודות, הוראות צבאיות או משטריות ודומיהם. בדרך כלל מדובר בחוקים הנחשבים כבלתי מוסריים בעליל, בלתי צודקים או רודניים. עם זאת, לעיתים, אפשר שתהיה גם הפרה של חוקים הקשורים במידה רבה למערכות פיקוח, או שאין להם גוון מוסרי, כדי לסמל את ההתנגדות למדיניות היותר רחבה של הממשל.

המרה: שינוי בנקודת המבט של היריבים שכנגדה מתנים פעולה בלתי אלימה, באופן כזה שהיריבים יתחילו להאמין שיהיה זה נכון לקבל את מטרות הקבוצה הבלתי אלימה. זהו אחד מארבעת מנגנוני השינוי בפעולה בלתי אלימה.

התפוררות: המנגנון הרביעי של השינוי בפעולה בלתי אלימה, לפיו לא רק כופים על היריבים להסכים, אלא מפוררים את כל המערכת השלטונית שלהם שמתפרקת כתוצאה מאי-שיתוף פעולה והתנגדות המונית. אי שיתוף הפעולה מגבילים או מנתקים את מקורות הכוח במידה כזאת שהמערכת או הממשלה של היריבים פשוט מתפרקת.

השבתה כלכלית: השעיה של הפעילויות הכלכליות בעיר, אזור או מדינה, בקנה מידה מספיק כדי להביא לשיתוף כלכלי. המניעים הם בדרך כלל פוליטיים. עובדים יכולים להגשים מטרה זו באמצעות שביתה כללית, בעוד שההנהלה, העסקים, המוסדות הכלכליים והחננונים הקטנים סוגרים את העסקים שלהם ועוצרים את הפעילויות הכלכליות שלהם.

חירות (פוליטית): מצב פוליטי המאפשר ליחידים חירות של בחירה ופעולה, ואף מאפשר ליחידים ולקבוצות להשתתף בהחלטות ובניהול של החברה והמערכת הפוליטית.

אסטרטגיה רבתי: הרעיון הרחב ביותר המגדיר כיצד יש להשיג מטרה בעימות, באמצעות נתיב פעולה נבחר. האסטרטגיה רבתי משמשת כדי לתאם ולכוון את כל המשאבים המתאימים והזמינים (אנושיים, פוליטיים, כלכליים, מוסריים וכו') של הקבוצה, כדי להשיג את יעדיה בעימות.

ניתן ליישם מספר אסטרטגיות מוגבלות יותר במסגרת האסטרטגיה רבתי, כדי להשיג מטרות ספציפיות בשלבים משניים של המאבק הכולל.

הקבוצה הפגועה: קבוצת האוכלוסייה הכללית שהפגיעות בה הפכו לנושאים בעימות, ואשר המתנגדים הבלתי-אלימים מקדמים את עניינה.

משאבי אנוש: מונח המשמש כאן כדי לציין את מספר האנשים והקבוצות המצייתים ל"שליט" (פירוש, הקבוצה השלטת השולטת במדינה), משתפים פעולה עם השליט או מסייעים לקבוצה השלטת להפעיל את כוחה. מונח זה מתייחס גם לאחוז של אנשים וקבוצות מסוג זה באוכלוסייה הכללית, וההיקף, הצורות והעצמאות של ארגוניהם. כוחו של שליט מושפע מהזמינות של משאבים אנושיים אלו, המהווים אחד ממקורות הכוח הפוליטי.

משאבים חומריים: זהו מקור נוסף של כוח פוליטי. המונח מתייחס לרכוש, למשאבים טבעיים, למשאבים כספיים, למערכת הכלכלית, לאמצעי התקשורת, לצורות של תחבורה. המידה בה השליט שולטת או שאינו שולט במשאבים אלו, מסייעת לקבוע את המידה או הגבולות של כוחו של השליט.

מנגנונים של שינוי: התהליכים באמצעות מושג שינוי במקרים מוצלחים של מאבק בלתי אליים. ארבעת המנגנונים הם המרה, פשרה, כפייה בלתי אלימה והתפוררות.

שיטות: אמצעי הפעולה הספציפיים במסגרת הטכניקה של הפעילות הבלתי אלימה. עד כה זהו כמעט מאתיים שיטות ספציפיות. הן מסווגת תחת שלושה סיווגים עיקריים: מחאה בלתי אלימה ושכנוע, אי שיתוף פעולה (חברתי, כלכלי ופוליטי), ושיבוש בלתי אליים.

אי שיתוף פעולה: מערכת גדולה של שיטות לפעולה בלתי אלימה הכרוכות בהגבלה מכוונת, אי המשכה או מניעה של שיתוף פעולה חברתי, כלכלי או פוליטי (או שילוב של כל אלה) עם האדם, הפעילות, המוסד או המשטר שאין מסכימים עם דרכם. שיטות אי שיתוף פעולה מסווגת בתת-קטגוריות של אי-שיתוף פעולה חברתי, אי-שיתוף פעולה כלכלי (חרם כלכלי ושביתות עובדים) ואי-שיתוף פעולה פוליטי.

העדר אלימות (דתית או מוסרית): כמה סוגים של אמונות ודפוסי התנהגות האוסרים פעולות אלימות מטעמים דתיים או מוסריים. בכמה מערכות אמונה, לא רק שאסורה כל אלימות פיזית אלא גם מחשבות ומילים שיש בהם עוינות. מערכות אמונה מסוימות אף מעודדות בנוסף לכך גישות והתנהגות חיובית כלפי יריבים, או אפילו דחייה של עצם המושג "יריבים".

מאמינים כאלה עשויים לעיתים קרובות להשתתף במאבקים בלתי אלימים לצד אנשים העוסקים במאבק בלתי אלימים מסיבות פרגמטיות, ובמקרים אחרים הם עשויים לבחור לא לעשות כן.

פעילות בלתי אלימה: טכניקה כללית לערוך מחאה התנגדות ושיבוש ללא אלימות פיזית. אפשר שפעולה כזאת תתבצע באמצעות מחדל – כלומר המשתתפים מסרבים לבצע את הפעולות שהם מבצעים בדרך כלל, שמצפים מהם לבצע על פי המנהג, או שדורשים מהם לבצע על פי חוק או תקנות הדורשים מהם פעולה חיובית – או באמצעות פעולה בפועל: כלומר המשתתפים מבצעים פעולות שאין הם מבצעים בדרך כלל, אין מצפים מהם לבצען על פי המנהג, או שאסור להם לבצען על פי חוקים ותקנות; או (ג) שילוב של השניים. הטכניקה כוללת מגוון של שיטות ספציפיות הניתנות לסיווג לשלוש קטגוריות עיקריות: מחאה ושכנוע ללא אלימות, חוסר שיתוף פעולה, ושיבוש בלתי אלימים.

כפייה בלתי אלימה: מנגנון השגת שינוי באמצעות פעולה בלתי אלימה, לפיו מושגות דרישות נגד רצון היריבים בגלל שהשליטה במצב בפועל נלקחה מידיהם כתוצאה מאי שיתוף פעולה ומרי נרחבים. עם זאת, היריבים עדיין נשארים בעמדותיהם הרשמיות והמערכת עדיין לא התפוררה.

התקוממות בלתי אלימה: התקוממות פוליטית עממית נגד משטר מבוסס הנחש כמדכא, באמצעות השימוש בהעדר שיתוף פעולה מסיבי ומרידה.

שיבוש בלתי אלימים: קטגוריה רחבה של שיטות פעולה בלתי אלימות אשר במצבים של עימות מפריעות באופן ישיר ובאמצעים בלתי אלימים לפעילויות של היריבים ולפעולת המערכת שלהם. ניתן להבדיל בין שיטות אלו לבין מחאות סימבוליות והעדר שיתוף פעולה. השיבוש הוא השיטה הפיזית ביותר (כמו שביתת שבת) אך אפשר לנקוט גם שיבושים פסיכולוגיים, חברתיים, כלכליים או פוליטיים.

התנגדות ושכנוע בלתי אלימים: קטגוריה רחבה של שיטות פעולה בלתי אלימות המהוות מחוות סמליות המבטאות דעות של התנגדות או ניסיון לשכנע (כגון משמרות מחאה, מצעדים או הפגנות). פעולות אלה מתרחבות אל מעבר לביטויים מילוליים של השקפה אך אינן מגיעות לכדי העדר שיתוף פעולה (כגון שביתה) ושיבוש בלתי אלימים (כבמקרה של שביתת שבת).

מאבק בלתי אלימים: עריכת עימות נחוש באמצעות צורות חזקות של פעולה בלתי אלימה, במיוחד נגד יריבים נחושים ובעלי משאבים העלולים להגיב בדיכוי.

כלי נשק בלתי אלימים: השיטות הספציפיות של הפעולה הבלתי אלימה.

עמודי התמיכה: המוסדות והחלקים של החברה המספקים למשטר הקיים את משאבי הכוח הדרושים לו כדי לשמר ולהרחיב את יכולות הכוחנית. דוגמאות לכך הם משטרה, בתי כלא וכוחות צבאיים המספקים סנקציות, מנהיגים מוסריים ודתיים המספקים סמכות (לגיטימציה), קבוצות עובדים וקבוצות עסקים והשקעות המספקים משאבים כלכליים, ובאופן דומה למקורות אחרים של כוח פוליטי שזוהו.

מחאה פוליטית: היישום האסטרטגי של מאבק בלתי אלימים כדי לפורר דיקטטורה ולהחליף אותה במערכת דמוקרטית. התנגדות זו באמצעות אי שיתוף פעולה ומרי מגייסת את כוחה של האוכלוסייה המדוכאת כדי להגביל ולצמצם את מקורות כוחה של הדיקטטורה. מקורות אלו מסופקים על ידי קבוצות ומוסדות הנקראים "עמודי תמיכה".

כאשר המחאה הפוליטית משמשת בהצלחה, היא יכולה להפוך אומה בלתי ניתנת לשליטה על ידי דיקטטורה נוכחית או עתידית כלשהי ולכן בלתי מסוגלת לשמור על מערכת דמוקרטית מפני איומים חדשים אפשריים.

ג'ו ג'יטסו פוליטי: תהליך מיוחד העשוי לפעול במהלך מאבק בלתי עלים לשינוי יחסי הכוח. בג'ו-ג'יטסו פוליטי התגובות השליליות לדיכוי האלים של היריבים נגד מתנגדים בלתי-אלימים מנוצלות ככוח פוליטי נגד היריבים עצמם, כדי להחליש את עמדת הכוח שלהם ולחזק את עמדתם של המתנגדים הבלתי אלימים. שיטה זו יכולה לפעול רק כאשר מפעילים ללא הפסקה מרי בלתי אלים כנגד כל דיכוי אלים, תוך הימנעות מאלימות או כניעה. באופן זה מופיע הדיכוי שמפעילים היריבים באור השלישי ביותר האפשרי.

כתוצאה מכך, יש סיכוי טוב שיתרחשו שינויים בדעותיהם של גורמי צד שלישי, הקבוצה הפגועה הכללית ואפילו מי שתומך בדרך כלל ביריבים. שינויים אלו עשויים להניב הן מניעת התמיכה ביריבים והן תמיכה מוגברת במתנגדים הבלתי אלימים. התוצאה יכולה להיות הוקעה נרחבת של היריבים, התנגדות פנימית בקרב היריבים, והתנגדות מוגברת. שינויים אלו יכולים לפעמים לגרום לתזוזות גדולות במערכת יחסי הכוחות לטובת קבוצת המאבק הבלתי אלימה.

ג'ו ג'יטסו פוליטי אינו פועל בכל המקרים של מאבק בלתי אלים. כאשר הוא נעדר, התזוזה במערכת יחסי הכוחות תלויה מאוד בהיקף העדר שיתוף הפעולה.

כוח פוליטי: סך כל ההשפעות והלחצים הזמינים כדי לקבוע וליישם מדיניות רשמית בחברה נתונה. אפשר שהכוח הפוליטי יהיה בידי מוסדות הממשלה או בידי כוחות המתנגדים לממשלה כמו קבוצות וארגונים מורדים. ניתן להפעיל כוח פוליטי בצורה ישירה במהלך עימות, או להחזיק אותו כעתודה לשימוש אפשרי בהמשך.

סנקציות: עונשים או פעולות תגמול, אלימות או בלתי אלימות, המופעלים מפני שאנשים לא פעלו בדרך הצפויה או הרצויה או מפני שאנשים פעלו בדרך בלתי צפויה או אסורה. בדרך כלל, פעולות תגמול כנגד אי-ציות נוטות להיות יותר אלימות מאשר בלתי אלימות, ובדרך כלל הן מוכוונות להשגת מטרה נתונה. הסנקציות הן מקור לכוח פוליטי.

הסתמכות עצמית: היכולת לנהל את ענייניך שלך, לשפוט על דעת עצמך, ולדאוג לעצמך, לקבוצה שלך או לארגון שלך. עצמאות, הגדרה עצמית והסתפקות עצמית.

כישורים וידע: מקור לכוח פוליטי. כוח של השליט מסתמך על הכישורים, הידע והיכולות שמספקים אנשים וקבוצות בחברה (משאבי אנוש) והקשר בין כישורים, ידע ויכולות אלו לבין הצורך של השליט בהם.

מקורות כוח: אלה הם המקורות של הכוח הפוליטי. הם כוללים: סמכות, משאבי אנוש, כישורים וידע, גורמים בלתי מוחשיים, משאבים חומריים וסנקציות. מקורם של אלו בחברה. כל אחד ממשאבים אלו קשור בצורה הדוקה ותלוי בקבלה, בשיתוף הפעולה ובציות של האוכלוסייה ושל מוסדות החברה. כאשר יש אספקה חזקה של מקורות אלו, יהיה השליט חזק. ככל שהאספקה נחלשת או מנותקת, ייחלש כוחו של השליט או יתמוטט.

מאבק אסטרטגי בלתי אלים: מאבק בלתי אלים המיושם בהתאם לתוכנית אסטרטגית שהוכנה על בסיס ניתוח של מצב העימות, נקודות החוזק והחולשה של הקבוצות היריבות, האופי, הכישורים והדרישות הכרוכות בשיטות של פעילות בלתי אלימה, ובמיוחד, עקרונות אסטרטגיים של סוג זה של מאבק. ראה גם: אסטרטגיה רבת, אסטרטגיה, טקטיקה ושיטות.

אסטרטגיה: תוכנית לביצוע שלב מרכזי, או מהלך במסגרת אסטרטגיה רבתי של העימות הכללי. אסטרטגיה היא הרעיון הבסיסי כיצד יתפתח המאבק במסגרת מהלך ספציפי וכיצד יתאימו רכיביו הנפרדים אלו לאלו, כדי לתרום בצורה הטובה ביותר להגשמת יעדיו. האסטרטגיה פועלת במסגרת הטווח של אסטרטגיה רבתי. טקטיקות ושיטות פעולה ספציפיות משמשים במסגרתן של פעולות בקנה מידה קטן יותר כדי ליישם את האסטרטגיה למהלך ספציפי.

שביתה: הגבלה מכוונת או השעיה של עבודה, בדרך כלל באופן זמני, כדי להפעיל לחץ על עובדים להשגת מטרה כלכלית או לפעמים על הממשלה כדי לזכות במטרה פוליטית.

טקטיקה: תוכנית פעולה מוגבלת המבוססת על התפיסה של כיצד, בשלב מוגבל של מאבק, ניתן להשתמש בצורה יעילה באמצעי הפעולה הזמינים, על מנת להגיע למטרה מוגבלת ספציפית. הטקטיקות נועדו לשימוש במהלך יישומה של אסטרטגיה רחבה יותר בשלב של הסכסוך הכללי.

אלימות: אלימות פיזית נגד בני אדם אחרים הגורמת להם פציעה או מוות, או איום להפעיל אלימות כזאת, או כל פעולה התלויה באלימות כזאת או איום באלימות כזאת. כמה צורות של אי-אלימות על בסיס דתי או מוסרי תופסות את המושג של אלימות בצורה הרבה יותר רחבה. הגדרה זו, שהיא צרה יותר, מאפשרת לאנשים הדבקים באמונות כאלה לשתף פעולה עם אנשים וקבוצות המוכנים לעסוק במאבק בלתי אלים מטעמים פרגמטיים.

נספח שני

198 שיטות של פעילות בלתי אלימה

שיטות המחאה והשכנוע נטולי האלימות

198 שיטות הפעולה הבלתי אלימות המתוארות להלן יושמו כולן בנסיבות היסטוריות של מאבק בלתי אלימים. ניתן למצוא הגדרות לשיטות אלו בספר:
Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action, Part Two, The Methods of Nonviolent Action*⁷

הצהרות פורמליות

1. נאומים בציבור
2. מכתבי התנגדות או תמיכה
3. הצהרות מצד ארגונים ומוסדות
4. הצהרות פומביות חתומות
5. הכרזות של הוקעה וכוונות
6. עצומות קבוצתיות או המוניות

תקשורת עם ציבור רחב יותר

7. סיסמאות, קריקטורות וסמלים
8. שלטים, פוסטרים ותקשורת מוצגת
9. עלונים, פמפלים וספרים
10. עיתונים וירחונים
11. תקליטים, רדיו וטלוויזיה
12. כתיבה בשמים וכתיבה על הקרקע

ייצוגים קבוצתיים

13. משלחות
14. ביום של חלוקת פרסים
15. שדולות קבוצתיות
16. עצרות
17. בחירות מבוטות

פעולות ציבוריות סמליות

18. הצגת דגלים וצבעים סמליים
19. לבישת סמלים
20. תפילה ופולחן
21. הגשת חפצים סמליים
22. התפשטות מחאה
23. הרס רכוש עצמי
24. אורות סמליים
25. תצוגות של דיוקנות
26. צבע כמחאה

⁷ Boston: Porter Sargent, 1973 and later editions.

- 27. שלטים ושמות חדשים
- 28. צלילים סמליים
- 29. תביעות סמליות
- 30. מחוות גסות

לחצים על יחידים

- 31. "רדיפת" אנשי ממשל
- 32. התגרות באנשי ממשל
- 33. התגודדויות
- 34. משמרות מחאה

דרמה ומוזיקה

- 35. מערכונים ותעלולים
- 36. ביצוע מחזות ומוזיקה
- 37. שירה

תהלכות

- 38. מצעדים
- 39. תהלכות
- 40. תהלכות דתיות
- 41. עליה לרגל
- 42. מסעות רכב

כבוד למתים

- 43. אבל פוליטי
- 44. ביום של הלוויות
- 45. הלוויות הפגנה
- 46. מתן כבוד במקומות קבורה

אסיפות פומביות

- 47. אסיפות של מחאה או תמיכה
- 48. פגישות מחאה
- 49. פגישות מחאה מוסוות
- 50. מפגשי הוראה

נסיגה והוקעה

- 51. עזיבת המקום בהפגנתיות
- 52. שתיקה
- 53. ויתור על כיבודים
- 54. הפניית הגב

שיטות לחוסר שיתוף פעולה

אי שיתוף פעולה חברתי

החרמת אנשים

- 55. חרם חברתי
- 56. חרם חברתי סלקטיבי
- 57. חוסר פעילות בסגנון לייסיסטרטי (מניעת טובות הנאה)
- 58. נידוי

59. איסור השתתפות בטקסים ציבוריים

אי שיתוף פעולה עם אירועים חברתיים, מנהגים ומוסדות

60. השעיית פעילויות חברתיות וספורטיביות

61. חרם על עניינים חברתיים

62. שביתת סטודנטים

63. אי ציות חברתי

64. נסיגה ממוסדות חברתיים

נסיגה ממערכת חברתית

65. השארות בבית

66. אי-שיתוף פעולה אישי מלא

67. "בריחת" עובדים

68. מקום מקלט

69. העלמות קולקטיבית

70. הגירת מחאה (היג'רת)

אי שיתוף פעולה כלכלי: חרמים כלכליים

פעולות מצד צרכנים

71. חרם צרכנים

72. אי צריכה של מוצרים עליהם הוטל החרם

73. מדיניות של סגפנות

74. מניעת שכר דירה

75. סירוב להשכיר

76. חרם צרכנים לאומי

77. חרם צרכנים בינלאומי

פעולה מצד עובדים או יצרנים

78. חרם עובדים

79. חרם יצרנים

פעולה מצד אנשי ביניים

80. חרם ספקים ומטפלים

פעולה מצד בעלים והנהלה

81. חרם סוחרים

82. סירוב להחכיר או למכור רכוש

83. סגירת מפעלים

84. סירוב להגיש סיוע תעשייתי

85. "שביתה כללית" של סוחרים

פעולה מצד אנשים המחזיקים במשאבים כספיים

86. משיכת הפקדות בנק

87. סירוב לשלם שכר, מיסים ושומות

88. סירוב לשלם חובות או ריבית

89. הפסקת מימון ואשראי
90. סירוב הכנסות
91. סירוב לקבל את כספה של ממשלה.

- פעולות מצד ממשלות
92. אמברגו פנימי
93. הכנסת סוחרים לרשימה שחורה
94. אמברגו על מוכרים בינלאומיים
95. אמברגו על רוכשים בינלאומיים
96. אמברגו על סחר בינלאומי

העדר שיתוף פעולה כלכלי: השביתה

- שביתות סמליות
97. שביתת מחאה
98. נטישה מהירה (שביתת בזק)
שביתות חקלאיות
99. שביתת איכרים
100. שביתת עובדי חווה

- שביתות של קבוצות מיוחדות
101. סירוב לעבודת כפייה
102. שביתת אסירים
103. שביתת אומנים
104. שביתת בעלי מקצוע

- שביתות תעשיות רגילות
105. שביתה ממסדית
106. שביתה תעשייתית
107. שביתה אהדה

- שביתות מוגבלות
108. שביתה מפורטת
109. שביתת פגוש
110. שביתת האטה
111. שביתת עבודה על פי הספר
112. לקיחת "ימי מחלה"
113. שביתה באמצעות התפטרות
114. שביתה מוגבלת
115. שביתה סלקטיבית

- שביתות כלל תעשייתיות
116. שביתה מוכללת
117. שביתה כללית

שילוב של שביתות וסגירות כלכליות

118. הרטל – שביתה כללית המשולבת עם סגירה של חנויות (נהוגה בהודו).
119. סגירה כלכלית

אי שיתוף פעולה פוליטי

דחייה של סמכות

- 120. מניעה או הפסקה של נאמנות
- 121. סירוב של תמיכה ציבורית
- 122. ספרות ונאומים התומכים בהתנגדות

אי שיתוף פעולה של אזרחים עם הממשלה

- 123. חרם על גופי חקיקה
- 124. חרם על בחירות
- 125. חרם על תעסוקה ממשלתית ועמדות ממשלתיות
- 126. חרם על מחלקות, רשויות וגופים ממשלתיים אחרים
- 127. נסיגה ממוסדות החינוך הממשלתיים
- 128. חרם על ארגונים הנתמכים על ידי הממשלה
- 129. סירוב להגיש סיוע לסוכנויות אכיפה
- 130. הסרת שלטים וסימני מיקום עצמיים
- 131. סירוב לקבל נציגים שמונו לתפקידם
- 132. סירוב לפרק את המוסדות הקיימים

חלופות אזרחיות לציות

- 133. ציות איטי וחסר רצון
- 134. אי ציות בהעדר פיקוח ישיר
- 135. אי-ציות עממי
- 136. אי-ציות מוסווה
- 137. סירוב של כינוס או מליאה להתפזר
- 138. שביתת שבת
- 139. אי שיתוף פעולה עם גיוס וגירוש
- 140. הסתתרות, בריחה וזהויות בדויות
- 141. אי ציות אזרחי לחוקים "בלתי לגיטימיים"

פעולה של עובדים ממשלתיים

- 142. סירוב סלקטיבי מצד עובדי ממשלה להגיש סיוע
- 143. חסימת קווי הפיקוד והמידע
- 144. השהיות וחסימות
- 145. חוסר שיתוף פעולה אדמיניסטרטיבי כללי
- 146. חוסר שיתוף פעולה משפטי
- 147. חוסר יעילות מכוונת וחוסר שיתוף פעולה סלקטיבי מצד סוכני אכיפה
- 148. מרד

פעילות ממשלתית פנימית

- 149. התחמקויות ועיכובים כמו-משפטיים
- 150. חוסר שיתוף פעולה מצד יחידות ממשלתיות משניות

פעילות ממשלתית בינלאומית

- 151. שינויים בייצוגים דיפלומטיים ואחרים
- 152. עיכוב וביטול של אירועים דיפלומטיים
- 153. מניעת הכרה דיפלומטית
- 154. ניתוק היחסים הדיפלומטיים
- 155. נסיגה מארגונים בינלאומיים

156. סירוב חברות בגופים בינלאומיים
157. גירוש מארגונים בינלאומיים

השיטות של שיבוש בלתי אליים

- שיבוש פסיכולוגי
חשיפה עצמית לפגעי מזג האוויר
158. צום
a. צום להפעלת לחץ מוסרי
b. שביתת רעב
c. צום סטיאגרהי (צום מחאה בסגנון גנדי)
159. משפט הפוך
160. הטרדה בלתי אלימה

שיבוש פיזי

161. שביתת שבת
162. שביתת עמידה
163. רכיבה פנימה
164. הליכה במים פנימה
165. התגודדות פנימה
166. תפילת התגודדות
167. תקיפות לא אלימות
168. תקיפות אוויריות לא אלימות
169. פלישה בלתי אלימה
170. שיבוש בלתי אליים
171. חסימה בלתי אלימה
172. כיבוש בלתי אליים

שיבוש חברתי

173. יצירת דפוסים חברתיים חדשים
174. העמסת יתר של מתקנים
175. בלימה
176. נאומים
177. תיאטרון גרילה
178. מוסדות חברתיים חלופיים
179. מערכת תקשורת חלופית
180. שיבוש כלכלי
181. שביתה הפוכה
182. שביתת השארות
183. תפיסת קרקעות ללא אלימות
184. התנגדות למחסומים
185. זיוף כספים מטעמים פוליטיים
186. רכישות מונעות
187. הצפת שוק
188. פטרונות סלקטיבית
189. שווקים חלופיים
190. מערכות תעבורה חלופיות
191. מוסדות כלכליים חלופיים

שיבוש פוליטי

- 192. העמסת יתר על מערכות מנהליות
- 193. חשיפת זהותם של סוכנים חשאיים
- 194. שאיפה להישלח לכלא
- 195. אי ציות אזרחי כלפי חוקים "נייטרלים"
- 196. המשך עבודה ללא שיתוף פעולה
- 197. ריבונות כפולה וממשלה מקבילה

אין ספק שקיים מספר גדול של שליטות נוספות שנוסו ולא סווגו כאן, ושיטות רבות שעוד תומצאנה בעתיד – שהאופי המשותף לכולם הם שלושת סוגי השיטות: מחאה ושכנוע בלתי אלימות, חוסר שיתוף פעולה, ושיבוש בלתי אלימים.

יש להבין בצורה ברורה שהיעילות הגדולה ביותר מתאפשרת כאשר משתמשים בשיטות אינדיבידואליות כדי ליישם את האסטרטגיה שאומצה קודם לכן. חשוב לדעת באלו סוגי לחצים יש להשתמש לפני שבוחרים את הצורות המדויקות של פעילות שתפעלנה בצורה הטובה ביותר את הלחצים הללו.

נספח שלוש
לקריאה נוספת

Peter Ackerman and Jack Duvall, *A Force More Powerful: One Hundred Years of Nonviolent Conflict*. New York: St. Martin's Press, 2000.

Peter Ackerman and Christopher Kruegler, *Strategic Nonviolent Conflict: The Dynamics of People Power in the Twentieth Century*. Westport, Connecticut and London: Praeger, 1994.

Ronald McCarthy and Gene Sharp, with Brad Bennett, *Nonviolent Action: A Research Guide*. New York: Garland Publishing, 1994.

Gene Sharp and Bruce Jenkins, *The Anti-Coup*. Boston, Massachusetts: Albert Einstein-Institution, 2003.

Gene Sharp, *Civilian-Based Defense: A Post-Military Weapons System*. Princeton, New Jersey and London: Princeton University Press, 1990.

Gene Sharp, *From Dictatorship to Democracy*. Bangkok: Committee for the Restoration of Democracy in Burma, 1993. Also, Boston, Massachusetts: Albert Einstein Institution, 2002.

Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action*. Boston: Porter Sargent, 1973.
Now Available only in three paperback volumes.

Gene Sharp. "The Role of Power in Nonviolent Struggle". Cambridge, Massachusetts: Albert Einstein Institution, 1990.

Gene Sharp. *Social Power and Political Freedom*. Boston: Porter Sargent, 1980.

Gene Sharp, *Waging Nonviolent Struggle: Twentieth Century Practice and Twenty-First Century Potential*. Forthcoming 2003.

תודות

ספרון זה פורסם בתמיכתה הכספית של קרן:
International Peace Research Association Foundation

הרי מרימן ממוסד אלברט איינשטיין סייע מאוד בהכנת פרסום זה, בעצותיו, הערכתם של טקסטים אפשריים המתאימים להכללה בחוברת, כישורי העורך שלו, וניהול הסדרי ההפקה. ג'מילה רקיב הציעה עצות והערות רבות ערך.

הפרק הראשון: "פיתוח חלופה מציאותית למלחמה וצורות אחרות של אלימות" מבוסס על הרצאה שניתנה בפני הכנס המשותף של Peace Studies Association וה- Consortium on Peace Research, Education and Development, שנערך ב-Siena College, Loudon, New York, ב-10 לאפריל 1999. באותו אירוע קיבל ג'ין שרפ את פרס: Peace Studies Lifetime Achievement Award. אני מודה לקריס מילר, צ'רלז בלומשטיין, לויד (ג'ף) דומאס, וולטר קונסר, קרולין סטפנסון וקן ברסלר על הערות העריכה שלהם.

פרק שני: "החשיבות של תכנון אסטרטגיה במאבק בלתי אלימים" לא פורסם בעבר בצורה זו.

פרק שלישי: "צעדים בתכנון אסטרטגיה למאבקים בלתי אלימים נגד משטרים דכאניים" הוא מהדורה מתוקנת של מאמר שהוצג בכנס שנערך ב: United States Institute of Peace and the International Center on Nonviolent Conflict at Aerie House in Warrenton, Virginia ביום 9 לינואר, 2002, בשיתוף עם Freedom House.

נספח אחד, "אוצר מילים של מונחים חשובים במאבק בלתי אלימים", נבחר מתוך כתב יד גדול בהרבה של ג'ין שרפ, העוסק במינוחים והגדרות בתחום המאבק הבלתי אלימים ונושאים הקשורים לנושא זה. בשלב זה (2003) כתב יד זה עדיין בכתיבה.

נספח שתיים: "198 שיטות של פעולה בלתי אלימה" מבוסס על ספרו של ג'ין שרפ: Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action, Part Two, The Methods of Nonviolent Action*. Boston: Porter Sargent, 1973 ומהדורות מאוחרות יותר.

הספר ההוא מכיל הגדרות מפורטות, דיונים ודוגמאות לכל שיטה. טקסט דומה לפרק זה הוצא כעלון בידי מכון אלברט איינשטיין בשנות ה-90 והופק במספר שפות, כולל תאילנדית ורוסית.

הערה ביחס לתרגום והדפסה חוזרת של פרסום זה

כדי להקל על הפצת פרסום זה הוסרו ממנו זכויות היוצרים. פירוש הדבר הוא שכל אחד חופשי לשכפלו או להפיצו.

עם זאת, יש למחבר מספר בקשות שהיה רוצה לבקש, אם כי לא חלה על אנשים כל חובה משפטית להיענות לבקשות אלו.

- המחבר מבקש לא לערוך שינויים בטקסט, בין אם מדובר בתוספות או במחיקות, במידה ומשכפלים אותו.
  - המחבר מבקש שאנשים המתכוונים לשכפל מסמך זה יודיעו לו. ניתן למסור את ההודעה למכון אלברט איינשטיין (מידע קשר מופיע בתחילת פרסום זה מייד לפני תוכן העניינים).
  - במידה ומתכוונים לתרגם מסמך זה, מבקש המחבר להיזהר מאוד לשמר את המשמעות המקורית של הטקסט. כמה מהמונחים בפרסום זה לא ניתנים בקלות לתרגום לשפות אחרות, מאחר ואפשר שאין בשפות אלו מקבילות ישירות ל"פעולה בלתי אלימה" ומונחים קרובים. לכן, יש לנקוט בשיקול דעת זהיר כדי לדעת כיצד לתרגם מונחים ורעיונות אלו, כך שקוראים חדשים יבינו אותם בצורה מדויקת.
- מכון אלברט איינשטיין פיתח מערכת סטנדרטית של נהלי תרגום כדי לסייע לאנשים וקבוצות המעוניינים לתרגם יצירה זו. נהלים תרגום אלו הם כדלהלן:
- מתבצע תהליך בחירה כדי לבחור מתרגם. יש להעריך את המועמדים על סמך שליטתם המלאה באנגלית ובשפה שאליה מתרגמים את היצירה. יש להעריך את המועמדים גם על פי הידע הכללי שלהם בתחום הנושא האמור והבנתם את המונחים והמושגים הכלולים בטקסט.
  - יש לבחור מעריך באמצעות תהליך דומה. תפקידו של המעריך הוא לסקור בצורה יסודית את התרגום ולספק משוב ובקורת למתרגם. לעיתים קרובות טוב יותר אם המתרגם והמעריך אינם יודעים זה את זהותו של זה.
  - מרגע שבחרים את המתרגם והמעריך, מגיש המתרגם תרגום לדוגמה של שנים או שלושה עמודים של הטקסט, ורשימה של מספר מונחי מפתח משמעותיים הנמצאים בטקסט.
  - המעריך מעריך תרגום זה לדוגמה ומציג למתרגם משוב.
  - במידה וקיימות בעיות גדולות בין התרגום לדוגמה לבין הערכת המעריך ביחס לתרגום זה, ניתן להחליף את המתרגם או את המעריך, בהתאם לחוות דעתו של היחיד או של הקבוצה המעניקים חסות לתרגום. במידה וקיימות בעיות משניות, ימשיך המתרגם לתרגם את מלוא הטקסט, תוך התייחסות להערות המעריך.
  - מרגע שהטקסט תורגם במלואו, יעריך המעריך את הטקסט כולו ויעביר למתרגם משוב.
  - מרגע שהמתרגם התייחס למשוב זה וערך שינויים דרושים כלשהם, תושלם הגירסה הסופית של הטקסט והספר המתורגם מוכן לדפוס ולהפצה.

אודות המחבר

ג'ין שרפ, הוא דוקטור לפילוסופיה (אוקספורד) וחוקר בכיר במכון אלברט איינשטיין בבוסטון, מסצ'וסטס. הוא מחזיק בתואר ראשון ושני מאוניברסיטת המדינה של אוהיו, ובתואר שלישי במדעי המדינה מאוניברסיטת אוקספורד. הוא גם פרופסור אמריטוס למדעי המדינה באוניברסיטת מסצ'וסטס בדרטמות. משך כמעט שלושים שנה היה לו מינוי מחקרי במרכז אוניברסיטת הרוורד לעניינים בינלאומיים. הוא חיבר מספר ספרים, כולל: **הפוליטיקה של פעילות בלתי אלימה (1973)**, **גנדי כאסטרטג פוליטי (1979)**, **כוח חברתי וחירות פוליטית (1980)**, **הפיכת אירופה לבלתי ניתנת לכיבוש (1985)**, **הגנה מבוססת אזרחים (1990)**, **ומדיקטטורה לדמוקרטיה (1993 ו-2002)**. הוא מכין עתה ספר חדש ורחב (2003) – עריכת מאבקים בלתי אלימים: הנוהג במאה העשרים והפוטנציאל במאה העשרים ואחת. כתביו פורסמו ביותר משלושים שפות.